

Povezanost osobina ličnosti i stavova roditelja s vrijednostima i životnim ciljevima njihove djece

Červar, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:047503>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci
Diplomski studij psihologije

Martina Červar

**POVEZANOST OSOBINA LIČNOSTI I STAVOVA RODITELJA S
VRIJEDNOSTIMA I ŽIVOTNIM CILJEVIMA NJIHOVE DJECE**

Diplomski rad

Rijeka, rujan 2021.

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
1. UVOD.....	3
1.1. Razvoj stavova i vrijednosti kod djece	4
1.1.1. Utjecaj roditelja	4
1.1.2. Utjecaj socijalnih kategorija	6
1.1.3. Utjecaj socioekonomskog statusa	6
1.1.4. Utjecaj religije	7
1.2. Životni ciljevi kod djece.....	7
1.3. Stavovi prema rodnim ulogama.....	8
1.4. Stavovi prema različitim marginaliziranim skupinama ljudi.....	10
1.5. Dvosmjerna povezanost stavova roditelja i djece.....	12
1.6. Uloga obrazovanja u formiranju stavova	13
1.7. Cilj diplomskog rada.....	13
2. PROBLEMI RADA I HIPOTEZE.....	14
Problemi rada.....	14
Hipoteze	14
3. METODA.....	15
3.1. Sudionici.....	15
3.2. Mjerni postupci	16
3.2.1. Upitnik životnih ciljeva.....	16
3.2.2. Skala vrlina.....	16
3.2.3. Skala stavova prema različitim aktualnim temama i stigmatiziranim grupama	17
3.2.4. Skala autoritarnosti	17
3.3. Postupak istraživanja.....	18
4. REZULTATI.....	19
4.1. Deskriptivni podaci za sve ispitane varijable	19
4.2. Životni ciljevi i vrijednosti djece osnovnoškolske dobi u razdoblju od 2 godine 21	
4.3. Povezanost osobina ličnosti i stavova roditelja sa životnim ciljevima i vrijednostima njihove djece	24
5. RASPRAVA.....	32
5.1. Životni ciljevi i vrijednosti djece osnovnoškolske dobi.....	32
5.1.1. Životni ciljevi djece osnovnoškolske dobi	32

5.1.2. Vrijednosti djece osnovnoškolske dobi	34
5.1.3. Životni ciljevi i vrijednosti djece osnovnoškolske dobi s obzirom na pohađanje nastave GOO	36
5.2. Povezanost osobina ličnosti i stavova roditelja sa životnim ciljevima i vrijednostima njihove djece	38
5.3. Metodološki nedostaci, ograničenja i praktične implikacije.....	43
6. ZAKLJUČAK	46
LITERATURA	47
PRILOZI.....	56

SAŽETAK

Glavni cilj ovog istraživanja bio je ispitati životne ciljeve i vrijednosti djece osnovnoškolske dobi u razdoblju od 2 godine. Osim toga, ovim istraživanjem je ispitana i povezanost osobina ličnosti i stavova roditelja sa životnim ciljevima i vrijednostima njihove djece. U istraživanju je u prvom valu sudjelovalo ukupno 429 učenika petih razreda, od kojih je bilo 233 učenice te 193 učenika, dok je u drugom valu sudjelovalo ukupno 392 učenika, od toga 202 učenice i 189 učenika sedmih razreda. Također, u istraživanju je sudjelovalo sveukupno 404 roditelja, od toga 318 majki, 63 oca i 4 ostalih članova obitelji. Djeca su ispunjavala Upitnik životnih ciljeva te Skalu vrlina, dok su roditelji ispunjavali Skalu stavova prema različitim aktualnim temama i stigmatiziranim grupama i Skalu autoritarnosti. Svi su sudionici upitnike ispunjavali u učionicama u školi te je ispunjavanje upitnika trajalo 45 minuta. Dobiveni rezultati pokazali su da su životni cilj usmjeren na popularnost te vrijednosti općenito važniji učenicima u 5. razredu nego u 7. razredu. Također, dobivena je statistički značajna razlika u popularnosti između učenika 5. i 7. razreda, koji su pohađali nastavu GOO, pri čemu je popularnost važnija u 5. razredu. Kod onih koji nisu pohađali GOO nije dobivena statistički značajna razlika u životnim ciljevima i vrijednostima između učenika kada su pohađali 5. i 7. razred. Što se stavova i osobina ličnosti tiče, dobiveno je da su stavovi roditelja prema homoseksualcima statistički značajno negativno povezani sa životnim ciljem usmjerenim na bogatstvo, pri čemu negativniji stavovi roditelja prema homoseksualcima ukazuju na veći značaj bogatstva kao životnog cilja. Nadalje, dobivena je statistički značajna negativna povezanost autoritarnosti roditelja i životnog cilja usmjerenog na zdravlje, pri čemu autoritarniji stavovi roditelja ukazuju na manje izraženi životni cilj usmjeren na zdravlje.

Ključne riječi: životni ciljevi, vrijednosti, osnovnoškolska djeca, roditelji, autoritarnost, stavovi prema homoseksualcima, građanska uključenost

Connection between parents' personality traits and attitudes with the values and life goals of their children

SUMMARY

This study aimed to examine the life goals and values of primary school children over a period of 2 years. In addition, the research aimed to examine the relationship between parents' personality traits and attitudes with the life goals and values of their children. In the first wave of research participated a total of 429 fifth-grade students (233 of them female and 193 male students), while in the second wave participated a total of 392 sixth-grade students (202 of them female and 189 male students). Also, a total of 404 parents participated in the study (318 of them mothers, 63 fathers, and 4 other family members). The children completed the Aspiration Index and the simplified and adapted version of The Values in Action Inventory of Strengths, while the parents completed the Attitudes Scale Towards Various Current Topics and Stigmatized Groups and the simplified and adapted scale of Right Wing Authoritarianism. All participants filled in the questionnaires in the classrooms at their school with the given time of 45 minutes to complete the questionnaire. The results showed that the life goal focused on popularity and values generally is more important to students in the 5th grade than in the 6th grade. Also, a statistically significant difference in popularity was obtained between 5th and 6th-grade students, who attended GOO classes, with popularity being more important in 5th grade. For those who did not attend GOO, no statistically significant difference in life goals and values was obtained between students when they were in 5th and 6th grade. In terms of attitudes and personality traits, the results showed that parents' attitudes toward homosexuals were statistically significantly negatively correlated with a life goal focused on wealth, with more negative parents' attitudes toward homosexuals indicating greater importance of wealth as a life goal. Furthermore, a statistically significant negative correlation was obtained between parental authoritarianism and the health-oriented life goal, with more authoritarian parental attitudes indicating a less pronounced health-oriented life goal.

Key words: life goals, values, primary school children, parents, authoritarianism, attitudes towards homosexuals, civic inclusion

1. UVOD

Svaki čovjek posjeduje određene vrijednosti i stavove s obzirom na koje gleda na svijet, ljude u svojoj okolini, a i na samoga sebe. Vrijednosti su apstraktni ciljevi koji se koriste za usmjeravanje i procjenu ponašanja, samoga sebe i drugih ljudi te usmjeravaju stavove prema svijetu i društvu. Vrijednostima ljudi izražavaju ono što im je važno te one funkcioniraju kao vodeća načela u životu (Döring i sur., 2017). Vrijednosti se mogu primijetiti i u nečijem karakteru, skupu moralnih vrлина koje se mogu dosljedno uočiti u razmišljanju, naklonosti i ponašanju osobe. Karakter osobe se često odnosi na opći pristup pojedinca prema odgovornostima društvenog života, koji je podržan stjecanjem prosocijalnih vještina, poznavanjem društvenih konvencija i prosocijalnim emocionalnim reakcijama na tuđu nevolju (Shoshani, 2018). Prijenos vrijednosti s jedne generacije na drugu smatra se jednim od važnijih zadataka u životu, kako u samoj obitelji, tako i u širem kontekstu društva (Schwartz, 2014; Uzefovsky i sur., 2015). Tijekom djetinjstva se vrijednosti oblikuju i tada su roditelji primarni prijenosnici vrijednosti prije bilo kakvog značajnog vršnjačkog utjecaja. Socijalizacija vrijednosti je stalni proces koji se odvija u okruženju s kojim se dijete susreće, bilo u obitelji, vrtiću, školi ili interakciji sa značajnim odraslima i vršnjacima. Smatra se da što su vrijednosti kod djece sličnije vrijednostima njihovih roditelja, to je uspješniji generacijski prijenos vrijednosti (Döring i sur., 2017). Istraživanja obično zanemaruju vrijednosti djeteta prije adolescencije zbog pretpostavke da se vrijednosti uglavnom formiraju u adolescenciji. Dakle, malo je znanja o tome koje vrijednosti djeca imaju, kako se vrijednosti razvijaju i kako se utvrđuju vrijednosni prioriteti, odnosno važnost koju osoba može dati nekoj vrijednosti (Uzefovsky i sur., 2015).

Usko povezano s vrijednostima, jesu životni ciljevi, tj. unutarne reprezentacije željenih budućih stanja koje također vode misli i ponašanja pojedinca, ali ujedno daju smisao i strukturu životu. To je šira kategorija ciljeva koji su dugoročno usmjereni i predstavljaju ključne orijentacije u životu pojedinca. Formiraju se tijekom adolescencije i odražavaju potrebe pojedinca te određene društvene i kulturne zahtjeve. Životni ciljevi odražavaju tendenciju djelovanju i zajedništvu pri čemu se tendencija djelovanju odnosi na sklonost da se bude moćan, nezavisan, sposoban, da se ostvari utjecaj na druge ljude i sl., dok se tendencija zajedništvu odnosi na ostvarivanje bliskih odnosa s drugima, utemeljenima na uzajamnom povjerenju i naklonosti. Pokreću samoregulaciju pojedinca i utječu na pojedinčeve stavove, razmišljanja i afekte (Locke i Latham, 2002). Ciljevi koje pojedinci imaju u svojem životu

imaju ulogu u formiranju stavova prema različitim područjima života. Stavovi se mogu koristiti za mjerenje kognitivnih sposobnosti ili afektivnih dimenzija ponašanja. Mogu se definirati kao pozitivan ili negativan osjećaj prema određenom predmetu ili se mogu povezati s različitim pogledima, mišljenjima ili uvjerenjima o svijetu. Iz bihevioralne perspektive mogu se definirati kao tendencija da se djeluje na određeni način, pri čemu se vidi povezanost s životnim ciljevima, koji vode misli i ponašanja pojedinca (Alrehaly, 2011).

Kroz nekoliko poglavlja slijedi prikaz razvoja stavova i vrijednosti kod djece te povezanost stavova i vrijednosti roditelja sa stavovima i vrijednostima njihove djece.

1.1. Razvoj stavova i vrijednosti kod djece

Kroz slijedećih nekoliko poglavlja govorit će se o utjecaju roditelja, socijalnih kategorija, socioekonomskog statusa i religije na razvoj stavova i vrijednosti kod djece.

1.1.1. Utjecaj roditelja

Na složeni proces socijalizacije mogu utjecati mnogi potencijalni izvori utjecaja te do socijalizacije može doći na razne načine. Prema tome, lako je pomisliti da roditelji imaju veliki utjecaj na proces socijalizacije kod vrlo male djece. Tako se npr. može vjerovati da je roditeljsko podučavanje najvažniji utjecaj na stvaranje rasnih stavova kod djece (Katz, 2003).

Roditelji mogu izravno utjecati na stavove svoje djece procesom modeliranja, eksplicitnim poučavanjem ili raspravama o odnosima ili stavovima prema drugim ljudima. Mogu utjecati i neizravno na dječje stavove pružajući mogućnost interakcije s vršnjacima koji imaju određene karakteristike. Bili svjesni toga ili ne, roditelji pokazuju svoje vlastite vrijednosti i uvjerenja o drugim ljudima u svakodnevnoj interakciji kako sa svojom djecom tako i s drugim ljudima, što nadalje može biti povezano sa stavovima djeteta prema drugim ljudima ili određenim skupinama ljudi (Hong i sur., 2014).

U taj proces formiranja stavova vjerovao je i Allport (1954) koji je smatrao da se stavovi oblikuju kod kuće, ali da djeca takve stavove „hvataju“, a ne da ih izravno uče od svojih roditelja. Uz ovakav neizravan prijenos stavova s roditelja na djecu vezan je i proces modeliranja, odnosno djetetovo oponašanje ponašanja svojih roditelja, što djeca često rade i na taj način uče ponašanja. Svojim odgojem roditelji oblikuju svoju djecu te koristeći određeni

odgojni stil mogu utjecati na to koje će stavove djeca usvojiti. Jedan od odgojnih stilova koji je najviše istraživani u ovom kontekstu, jest autoritarni odgojni stil. Autoritarni roditelji su kruti, naglašavaju poslušnost i ne dopuštaju svojoj djeci puno izražavanja te kao posljedica ovakvog odgoja, djeca postaju nesigurna, prenaglašavaju moć i autoritet. Prema ovome se može zaključiti da su djeca vrlo osjetljiva na način odgoja koji može dovesti do formiranja određenih stavova prema različitim područjima života (Katz, 2003). Uz samo ponašanje roditelja, opće društveno okruženje, kojem je dijete izloženo, može imati ulogu u formiranju stavova.

Tijekom djetinjstva obitelj je dakle primarni kontekst socijalizacije, dok vršnjačke skupine i škola postaju važniji tek kasnije u životu. S obzirom na rezultate istraživanja koja ističu i genetski i okolinski utjecaj na formiranje vrijednosti kod djece (npr. Döring i sur., 2016; Uzefovsky i sur., 2015), konceptualizacija prijenosa vrijednosti s roditelja na dijete je vrlo široka. Transmisija vrijednosti s roditelja na dijete se može odvijati na nekoliko načina; 1) kroz aktivno obrazovanje (npr. objašnjavanje vrijednosti djetetu), 2) kroz svakodnevne rutine (npr. modeliranje željenog ponašanja, poput pomaganja i razvijanja prosocijalnih vrijednosti), 3) pružanjem mogućnosti (npr. dopuštanjem djetetu da bude uspješno i davanjem pohvala za postignuće) ili 4) putem zajedničkih gena između roditelja i djeteta (Döring i sur., 2017). Roditelji na svoju djecu ne prenose samo vrijednosti koje osobno favoriziraju već i vrijednosti za koje smatraju da su važne u društvu. Prema tome obitelj kao primarni mehanizam razvoja vrijednosti djeteta ugrađena je u širi razvojni kontekst društva. Sličnost između vrijednosti roditelja i njihove djece može biti posljedica uspješnog prenošenja određenih vrijednosti u društvu (Schwartz, 2014), zbog uspješnog prenošenja određenih vrijednosti u obitelji (Moen i sur., 1997) ili zbog sociodemografskih varijabli kao što su spol, obrazovanje i socioekonomska pozadina (Döring i sur., 2017).

Prema Bandurinoj teoriji socijalnog učenja, roditelji su uzor svojoj djeci te djeca tražeći roditeljsko prihvaćanje internaliziraju stavove, predrasude ili tolerantna uvjerenja svojih roditelja. Uz potrebu roditeljskog prihvaćanja, privrženost može osigurati spremnost djeteta da prihvati roditeljske poruke i udovolji roditeljskim očekivanjima. Rezultati raznih istraživanja o povezanosti roditelja i međugrupnih stavova njihove djece su različiti pri čemu su neke studije, koje su bile fokusirane na pred adolescentsku djecu, pokazale da su predrasude kod djece povezane sa stavovima roditelja (npr. Katz, 2003), dok su rezultati drugih istraživanja pokazali da povezanosti nema (npr. Aboud i Doyle, 1996).

1.1.2. Utjecaj socijalnih kategorija

Socijalne kategorije poput roda mogu oblikovati razvoj vrijednosti kod djece. Djevojčice imaju tendenciju važnijima smatrati vrijednosti dobronamjernosti i univerzalizma, a manje važnijima vrijednosti postignuća i moći u usporedbi s dječacima (Döring i sur., 2016). U istraživanjima se pokazuje da su vrijednosti djece sličnije vrijednostima majki nego očeva te da su vrijednosti kćeri sličnije vrijednostima oba roditelja u usporedbi s vrijednostima sinova (Knafo i Schwartz, 2004). Ovi rezultati sugeriraju da su majke ponešto uspješnije u prenošenju vrijednosti, a kćeri osjetljivije primateljice vrijednosti u obitelji. Ovakvi se rezultati mogu objasniti time da majke obično provode više vremena sa svojom djecom nego očevi, a raširenije modeliranje vrijednosti s majčine strane može biti razlog veće sličnosti u vrijednostima. Kako djeca postaju adolescentima, majke imaju tendenciju manje se uključivati u život svoje djece, dok očevi postaju sve više uključenima, posebno sa svojim sinovima (Montemayor, 1982).

1.1.3. Utjecaj socioekonomskog statusa

Relativni socijalni položaj pojedinca ili obitelji je određen prihodom, razinom obrazovanja i zanimanjem pojedinca. Ljudi koji se bave zanimanjima srednje klase koja podrazumijevaju više razine obrazovanja imaju tendenciju davati veću važnost samousmjeravanju i otvorenosti za nova iskustva i znanja, dok su zanimanja radničke klase povezana s više konformističkim pogledima. Postoje istraživanja koja podupiru stajalište da je socijalni položaj povezan s vrijednostima kod ljudi te da su socioekonomski status i roditeljska razina obrazovanja (posebno majčina) i zanimanje povezani s vrijednostima kod djece, posebno s vrijednostima koji se odnose na otvorenost na promjene i samopoimanje (Cashmore i Goodnow, 1986). Uz to, socioekonomski status roditelja povezan je s vrijednostima koje roditelji ističu prilikom druženja sa svojom djecom ili prilikom druženja djeteta s vršnjacima. U jednom istraživanju s adolescentima, dobiveno je da je roditeljsko obrazovanje povezano s vrijednostima koje roditelji najviše ističu pri čemu su te vrijednosti bile povezane s vlastitim vrijednostima adolescenata (Wray-Lake i sur., 2014). Uzefovsky i suradnici (2015) su dobili da je socioekonomski status (indeksiran majčinim obrazovanjem) povezan s većom otvorenošću za promjene kod djece. Za vrijednosti univerzalizma i dobrohotnosti se očekivala negativna povezanost s obrazovanjem majki, međutim, ovi istraživači nisu dobili nikakvu

povezanost. Ovaj nalaz sugerira da, iako su dječje vrijednosti slične vrijednostima njihovih roditelja, one nisu iste, a daljnji procesi (npr. utjecaj socioekonomskog statusa na vrijednost konzervatizma, odnosno tradicije, sigurnosti i vrijednost sukladnosti) će se vjerojatno dogoditi kasnije u životu pojedinca.

1.1.4. Utjecaj religije

Različite religije drže određene vrijednosti važnijima od drugih i često za cilj imaju širenje određenih vrijednosti među svojim sljedbenicima. U kršćanstvu, judaizmu i islamu može se reći da religioznost uključuje osjećaj pripadnosti vjerskoj zajednici i sudjelovanje u vjerskim aktivnostima. Religiozni ljudi smatraju važnima vrijednosti koje se odnose na tradiciju i konzervatizam, dok manje važnima smatraju vrijednosti koje obuhvaćaju otvorenosti za promjene. Religioznost je također povezana (iako slabije) s većom dobroćudnošću i nižim vrijednostima snage i postignuća (Saroglou i sur., 2004). U istraživanjima s djecom dobivaju se isti rezultati. Naime, tradicija je pozitivno povezana s religioznošću, dok su hedonizam i samo-usmjeravanje (vrijednost koja je dio šire vrijednosti otvorenosti za promjene) negativno povezani s religioznošću. Mjeru u kojoj se mala djeca bave religijom obično određuju njihovi roditelji, stoga je teško utvrditi jesu li djeca uključena u religiju zbog svojih vrijednosti ili sudjelovanje u religijskoj zajednici promiče određene vrijednosti kod djece. Uzefovsky i suradnici (2015) sugeriraju da bi pretpostavka, da su vrijednosti kod djece posljedica religije, mogla biti istinita. Mala djeca, za razliku od odraslih, imaju malo kontrole na vjerski status svojih obitelji. Vjerski status obitelji povezan s djetetovim vrijednostima sugerira da religija promiče veću očuvanost tradicije i nižu otvorenost za promjene. Štoviše, ovo sugerira da su učinci religije dalekosežni i mogu utjecati na ponašanje izvan okvira vjerskog života, poticanjem specifičnih vrijednosti koje utječu na ponašanje u širem kontekstu.

1.2. Životni ciljevi kod djece

Životni se ciljevi općenito mogu podijeliti u dvije skupine; intrinzične i ekstrinzične ciljeve. Intrinzični ciljevi uključuju povezanost s ljudima, doprinos zajednici te samoprihvatanje te su ti ciljevi zadovoljavajući sami po sebi, neovisno o evaluaciji okoline (Kasser i Ryan, 1993). Ovi su ciljevi povezani s mnogo pozitivnih ishoda, kao što su pozitivan afekt,

kreativnost, adaptivne strategije suočavanja, adekvatne strategije učenja i akademsko postignuće (Corpus i sur., 2009). Ekstrinzični ciljevi podrazumijevaju bogatstvo, popularnost i privlačan izgled te oni ovise o evaluaciji ljudi iz okoline (Kasser i Ryan, 1993). U usporedbi s intrinzičnim ciljevima, ekstrinzični su povezani s negativnim ishodima, poput maladaptivnih strategija suočavanja i lošeg akademskog postignuća. Međutim, ekstrinzična motivacija predviđa i samo-regulaciju i pozitivnu prilagodbu u srednjoj školi (Corpus i sur., 2009). Prethodna istraživanja ukazuju na to da intrinzična motivacija i ciljevi opadaju s porastom dobi (Bouffard i sur., 2003), dok je razvojni put ekstrinzične motivacije manje jasan te neka istraživanja pokazuju da se tijekom djetinjstva i adolescencije povećava (Anderman i sur., 1999), da ostaje relativno stabilna (Lepper i sur., 2005) ili da se čak smanjuje (Otis i sur., 2005). Corpus i suradnici (2009) nalaze da se unutar godine dana, intrinzična motivacija kod učenika osnovne i srednje škole smanjuje. Također, iako neka istraživanja pokazuju da je razina ekstrinzične motivacije u školi relativno stabilna (Lepper i sur., 2005), Corpus i suradnici (2009) nalaze da se razina ekstrinzične motivacije smanjuje. Ovo je smanjenje pomalo zbunjujuće s obzirom na to da se pokušaji eksternalne kontrole obično povećavaju kako djeca rastu i prolaze kroz školu (Harter, 1996), no iz razvojne perspektive u potpunosti je u skladu s rastućom potrebnom ranih adolescenata za autonomijom i tendencijom odbacivanja utjecaja odraslih (Bong, 2005). Pored ispitivanja razvojnih promjena u motivaciji i ciljevima učenika, ispitivala se i potencijalna uloga obrazovnog konteksta u objašnjavanju tih promjena. Promjene u razini intrinzične motivacije i ciljeva učenika kroz godinu dana predviđane su promjenama u učenikovoju percepciji školskog konteksta usmjerenog na razvijanje vještina, dok su promjene u razini ekstrinzične motivacije i ciljeva predviđane promjenama u percepciji školskog konteksta usmjerenog na izvedbu. Ovi su se prediktivni odnosi održavali i za osnovnoškolce i za srednjoškolce (Corpus i sur., 2009).

1.3. Stavovi prema rodnim ulogama

Iako su pronađene brojne povezanosti između stavova roditelja, roditeljskog ponašanja i stavova djece prema rodnim ulogama, nije sasvim jasno zagovaraju li (ili u kojoj mjeri zagovaraju) roditelji takav stav prema svojoj djeci ili djeca donose zaključke iz roditeljskih ponašanja, koje je povezano s rodnim ulogama ili pak obrazovanje i zanimanja roditelja stvaraju socijalno okruženje koje pogoduje ili šteti stavovima djece prema rodnim ulogama.

Navedene tri mogućnosti opisuju i aktivnu i pasivnu povezanost stavova roditelja i roditeljskog ponašanja s formiranjem stavova kod djece (Antill i sur., 2003).

Varijable koje su povezane sa stavovima djece prema rodnim ulogama mogu se grupirati u tri skupine koje je moguće rasporediti na kontinuumu. Na jednom se kraju kontinuuma nalaze stavovi, koji se „podučavaju“ kroz interakciju roditelja i djeteta pri čemu roditelji pokušavaju izravno „usaditi“ stavove i utjecati na ponašanje svoje djece komunikacijom lice u lice. Na drugom kraju kontinuuma nalazi se skupina demografskih varijabli koje odražavaju biološki status i poziciju u socijalnom statusu i koje se u usporedbi s drugim varijablama tijekom vremena najmanje mijenjaju, ali duboko oblikuju socijalno okruženje u kojem žive roditelji i djeca. Prema ovom kontinuumu stavovi se „hvataju“ u funkciji ovih položaja i društvene okoline povezane s njima. Na sredini kontinuuma nalazi se modeliranje rodno relevantnih ponašanja pomoću kojih djeca mogu učiti o rodnim ulogama na primjeru ponašanja svojih roditelja. Modeliranje rodno relevantnih ponašanja može biti namjerno ili slučajno ili imati određeni stupanj svakog od krajnjih točaka kontinuuma; stoga se čini prikladnim smjestiti takvo modeliranje na sredinu kontinuuma. Prema rezultatima istraživanja Antill i suradnika (2003) stavovi o rodnim ulogama se i „hvataju“ i „uče“.

Promatrajući određena ponašanja roditelja u obiteljskom kontekstu, djeca uče da se određene radnje mogu povezati s određenim rodom pa se prema tome može pretpostaviti da su stavovi djece prema radu u domaćinstvu u mladoj odrasloj sobi predviđeni modelima ponašanja koje su uočavali u djetinjstvu (Cunningham, 2001). Npr. Blair (1992) je prikazao da je količina kućanskih poslova koje obavlja svaki roditelj povezana s količinom kućanskih poslova koje obavlja istospolno dijete. Također, u istraživanjima se pokazuje da djevojčice uglavnom obavljaju znatno više kućanskih poslova od dječaka te da vrsta kućanskih poslova dodijeljenih djeci ovisi o njihovom rodu. Takve su razlike u dodjeli zadataka povezane i s razinom majčinog radnog iskustva, odnosno koliko su aktivno uključene u određeni plaćeni posao, kao i sa stavovima o rodnoj ulozi i stupnjem obrazovanja svakog roditelja (Blair, 1992). Uz samo modeliranje ponašanja, Acock i Bengtson (1978) pokazuju da stavovi roditelja utječu na stavove djece i prema rodnim ulogama i radu u kućanstvu te dolaze do nalaza o međugeneracijskom prijenosu stavova prema rodnim ulogama.

1.4. Stavovi prema različitim marginaliziranim skupinama ljudi

Jedna od temeljnih tema socijalno-psiholoških istraživanja i teoretiziranja jest razumijevanje podrijetla stavova pa samim time razumijevanje podrijetla međugrupne pristranosti, predrasuda, stereotipa i diskriminacije. Kada se govori o stavovima djece, socijalna ih psihologija nastoji pripisati procesima socijalizacije od strane roditelja, vršnjaka, škole ili medija, ali malo istraživanja istražuje ove pretpostavke zasebno (Degner i Dalege, 2013).

Kada djeca izražavaju predrasude i stereotipne stavove, npr. koriste rasistički, seksistički ili neki drugi pogrdni jezik te diskriminiraju drugu djecu na temelju pripadanja određenim društvenim skupinama, laici obično pretpostavljaju da su djeca svoja temeljna uvjerenja i stavove naučila od bliskih drugih, prvenstveno od svojih roditelja. Prema Allportu (1954) u predškolskoj dobi utjecaj odgajatelja s kojima dijete živi ima prioritet i dijete ima razloge za usvajanje formiranih etničkih stavova svojih roditelja. Prema tome su do puberteta dječje predrasude uglavnom iz druge ruke te odražavaju etnocentrizam neposredne kulture. Postupak usvajanja roditeljskih stavova može se odviti na dva načina. Kao što je već spomenuto, preko izravnog prijenosa roditeljskih riječi i gesta, uz istodobna vjerovanja i poglede, dok je drugi način kroz stvaranje atmosfere u kojoj se roditeljski stavovi prenose na njihovu djecu. Npr. ponašanje roditelja koje je usredotočeno na disciplinu, prijatnju i kažnjavanje, s naglaskom na poslušnost i neupitni autoritet te suzbijanje djetetove ljutnje, mogu kod djeteta stvoriti ozračje koje dovodi do hijerarhijskog pogleda na društvene odnose uz sumnje, strahove i mržnju koja se prije ili kasnije mogu prenijeti na manjinske skupine (Degner i Dalege, 2013).

U istraživanjima (npr. Meeusen i Dhont, 2015) se pokazuje da su roditelji i djeca slični jedni drugima u različitim vrstama međugrupnih stavova, uključujući anti-migrantske predrasude, anti-homoseksualnu pristranost, seksizam i anti-muslimanske predrasude. Ovaj dosljedni obrazac značajnih statističkih korelacija između različitih vrsta predrasuda služi kao prvi pokazatelj da su djeca usvojila slične stavove prema svim članovima vanjskih grupa (grupa ljudi kojoj dijete ne pripada), što odražava međugeneracijsku sličnost u generaliziranim tendencijama predrasuda (Degner i Dalege, 2013; Meeusen i Dhont, 2015). Osim toga, pokazuje se da su predrasude i tolerancija roditelja i adolescenata povezani. Što se tiče uloge roditeljskih predrasuda i toleranciji, može se zaključiti da roditelji uspijevaju prenijeti dio svojih uvjerenja na svoju djecu. Dobiveno je da stavovi roditelja predviđaju promjene u

predrasudama i toleranciji kod adolescenata. Ovi su rezultati u skladu sa širim razvojnim i socijalno-psihološkim teorijama koje ukazuju na ulogu roditeljskih stavova kao prethodnika dječjih predrasuda i tolerancije (Miklikowska, 2015).

Djeca koja su i mlađa od predškolske dobi često pokazuju favoriziranje prema grupi vršnjaka s kojima dijele slične karakteristike (npr. spol, nacionalnost) te pokazuju negativnu pristranost i relativnu diskriminaciju prema vršnjacima s obilježjima koje smatraju drugačijima od njihovih. Postoje nekoliko pretpostavki koji objašnjavaju zašto se ovo događa, kao npr. prethodni kontakt djece s osobama s invaliditetom. Međutim, nedostaje znanja o tome koji čimbenici pridonose razvoju stavova kod djece, posebno u ranim godinama te su postojeći nalazi nedosljedni (Hong i sur., 2014). Kao važne odrednice međugrupnih stavova kod djece jesu kontekst aktivnosti u kojima djeca trebaju donijeti odluku o uključivanju ili isključivanju vršnjaka s invaliditetom (npr. Diamond i sur., 2008) te stavovi njihovih roditelja prema osobama s invaliditetom (npr. Nikolaraizi i Reybekiel, 2010). Istraživanja pokazuju da je razvoj međugrupnih stavova rezultat interakcije između genetskih predispozicija, utjecaja socijalizacije i situacijskih odrednica (Hatemi i sur., 2009). Uz socijalno-psihološke teorije, razvojne teorije također ističu ulogu roditelja i međugeneracijski proces prijenosa u razvoju stavova kod djece prema određenim skupinama ljudi.

Pokazuje se da djeca čiji roditelji vjeruju u pozitivne aspekte inkluzije više prihvaćaju ljudske razlike, svjesnija su tuđih potreba i pokazuju više udobnosti oko osoba s invaliditetom (Peck i sur., 1992). Također, djeca, čiji roditelji kao primarnu strategiju za pomoć djetetu u interakciji s osobama s invaliditetom koriste modeliranje, više komuniciraju s vršnjacima s invaliditetom u predškolskoj dobi (Okagaki i sur., 1998). Međutim, u prethodna dva istraživanja ispitivala se povezanost stavova roditelja s ponašanjima djece, a ne izravno sa stavovima koje djeca imaju prema osobama s invaliditetom. Iako je pretpostavljeno da će osjećaji i stavovi djeteta prema osobama s invaliditetom te njihove namjere u ponašanju da više komuniciraju i da se više druže s ovom skupinom ljudi biti povezane s načinom na koji njihovi roditelji doživljavaju osobe s invaliditetom, Hong i sur. (2014) nisu pronašli statistički značajnu povezanost između ovih dviju varijabli.

Roberts i Lindsell (1997) potvrđuju pretpostavku iz razvojne psihologije koja naglašava da roditelji imaju važnu ulogu u oblikovanju stavova i ponašanja kod svoje djece pri čemu nalaze da su stavovi majki povezane s ponašajnom namjerom djece da komuniciraju sa školskim kolegama s tjelesnim invaliditetom. Iako je povezanost stavova roditelja (i ravnatelja

škole) bila statistički značajna, ona nije dovoljno velika da u većoj mjeri pridonosi ponašajnoj namjeri djece da komuniciraju s kolegama s tjelesnim invaliditetom. Neki drugi čimbenici, koji ovdje nisu istraživani, mogli su se pokazati utjecajnijima od stavova roditelja. Npr., stavovi bliskih prijatelja unutar i van škole, poruke prikazane u medijima, kulturni faktori i vjerska uvjerenja. Sve ove varijable mogu biti statistički značajno povezane s namjerom i stvarnim ponašanjem male djece prema određenoj skupini ljudi. Nedostatak ovog istraživanja jest i to što su se ispitivali stavovi samo majki, dok stavovi očeva nisu bili ispitivani.

1.5. Dvosmjerna povezanost stavova roditelja i djece

U nekim se istraživanjima (npr. Bell, 1968; Paterson, 1986) čak nalazi da je prijenos vrijednosti između roditelja i djeteta dvosmjernan. Bell (1968) je predložio dvosmjernu teoriju odnosa roditelja i djeteta pri čemu je argumentirao protiv dominantne ideje da roditelji trebaju imati fiksni set roditeljskih praksi neovisno o specifičnom ponašaju djeteta te da su dječji ishodi rezultat odgojnog stila. Prema njegovoj teoriji, i roditelji i djeca su aktivni sudionici u određivanju socijalnog okruženja, kao i djetetova daljnjeg društvenog razvoja. Ova dvosmjernost se proučavala kod razvoja asocijalnog ponašanja. Patterson (1986) je tako razvio i testirao model razvoja asocijalnog ponašanja koji je razjasnio njegovu povezanost s roditeljskim ponašanjem. Otkrio je da su dječaci u djetinjstvu i adolescenciji prkosnim i prisilnim ponašanjem izazivali strože roditeljstvo kada su roditelji imali slabe vještine i slabu socijalnu podršku te je ova povezanost roditeljskih praksi i dječje prisile rezultirala pozitivnim povratnim informacijama, što je dodatno povećalo asocijalno ponašanje kod dječaka. Istraživana je i dvosmjerna povezanost između prosocijalnog ponašanja i roditeljske osjetljivosti u djetinjstvu. Rezultati pokazuju da topao i brižni roditeljski stil predviđa ljubaznost i prosocijalno ponašanje kod djece kasnije u životu, ali i prosocijalno ponašanje djece predviđa brižni i njegujući roditeljski stil (Newton i sur., 2014). Miklikowska (2015) također nalazi postojanje uzajamnog odnosa između predrasuda i tolerancije kod roditelja i adolescenata umjesto jednosmjernog prijenosa s roditelja na dijete. Ova istraživanja sugeriraju da su djeca aktivna u oblikovanju roditeljskog okruženja koje doživljavaju i da je dobro uzeti u obzir mogućnost dvosmjernog odnosa kada se istražuje tijek socijalnog razvoja djece.

1.6. Uloga obrazovanja u formiranju stavova

Kao važan cilj obrazovanja smatra se poučavanje djece da budu aktivni sudionici demokratskog društva. Kako bi učenici kritički razmišljali, učinkovito djelovali i uspješno rješavali pitanja u društvu, moraju razumjeti različite koncepte, podrijetlo društva i problema koji se javljaju u društvu, alternativne odgovore i vjerojatne posljedice tih odgovora. Građanski odgoj i obrazovanje je u Europi najšire primijenjen u formalnom obrazovanju, zasebnom školskom predmetu ili međupredmetno te u neformalnim programima. Cilj mu je promicanje aktivnog i odgovornog građanstva u kontekstu suvremenih demokracija. Osim promicanja znanja o funkcioniranju demokracije i ulozi građana u demokratskom društvu, građanski odgoj i obrazovanje naglašava važnost aktivnog sudjelovanja građana u procesima donošenja odluka i njihove odgovornosti za budućnost civilnog društva. Važno je da mladi ljudi razumiju kako demokracija djeluje i kako mogu pomoći da je zadrže i poboljšaju. Međutim, građanski odgoj i obrazovanje i dalje se smatra dodatkom školskog života, odnosno kao izborni predmet u obrazovanju (Piršl i sur., 2007). Ovakav predmet u školskom okruženju, mogao bi utjecati na pomišljanje ili čak formiranje nekih stavova i vrijednosti kod djece.

1.7. Cilj diplomskog rada

Cilj ovog diplomskog rada jest ispitati životne ciljeve i vrijednosti djece osnovnoškolske dobi, s obzirom da se u drugim istraživanjima (npr. Uzefovsky i sur., 2015) naglasak više stavlja na adolescente i formiranje životnih ciljeva i vrijednosti u ovom razvojnom stadiju. Također, cilj ovog diplomskog rada je ispitati povezanost osobina ličnosti i stavova roditelja sa životnim ciljevima i vrijednostima njihove djece, budući da se ovakva povezanost ispitivala u mnogim prethodnim istraživanjima te su dobiveni rezultati nekonzistentni (npr. Aboud i Doyle, 1996; Katz, 2003).

2. PROBLEMI RADA I HIPOTEZE

Problemi rada

1. Ispitati životne ciljeve i vrijednosti djece osnovnoškolske dobi u razdoblju od 2 godine.
2. Ispitati povezanost osobina ličnosti i stavova roditelja sa životnim ciljevima i vrijednostima njihove djece.

Hipoteze

1. Ne očekuje se promjena životnih ciljeva i vrijednosti kod djece osnovnoškolske dobi u razdoblju od 2 godine.
2. Očekuje se statistički značajna povezanost osobina ličnosti i stavova roditelja sa životnim ciljevima i vrijednostima njihove djece.

3. METODA

3.1. Sudionici

U istraživanju su sudjelovali sudionici projekta „Provedba evaluacije u sklopu izvannastavne aktivnosti „GRAĐANSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE”“, budući da se diplomski rad provodi unutar istog. Ispitanici su učenici osnovnih škola iz grada Rijeke (OŠ Belvedere, OŠ Eugen Kumičić, OŠ Fran Franković, OŠ Gelsi, OŠ Gornja Vežica, OŠ Ivana Zajca, OŠ Kantrida, OŠ Kozala, OŠ Nikola Tesla, OŠ – SE Dolac, OŠ Pećine, OŠ Pehlin, OŠ Podmurvice, OŠ San Nicolo, OŠ Srdoči, OŠ Škurinje, OŠ Trsat, OŠ Turnić, OŠ Vežica, OŠ Vladimir Gortan, OŠ Zamet) te njihovi roditelji.

U prvom valu provedenog istraživanja, 2018. godine sudjelovalo je ukupno 429 učenika petih razreda iz 20 osnovnih škola, od kojih je bilo 233 učenice te 193 učenika. Drugi val istraživanja proveden je tijekom 2020. godine te je sudjelovalo ukupno 392 učenika, od toga 202 učenice i 189 učenika sedmih razreda iz 22 osnovne škole. U programu Građanski odgoj i obrazovanje (dalje GOO) sudjelovalo je sveukupno 97 učenika, dok je njih 8 počelo pohađati nastavu, ali kasnije odustalo. U istraživanju je sudjelovalo 404 roditelja, od toga 318 majki, 63 oca i 4 ostalih članova obitelji iz 21 osnovne škole. Najviše roditelja je iz skupine od 41 do 50 godina (53.3%), zatim iz skupine od 31 do 40 godina (41.4%), od 51 do 60 godina (2.7%) te ih je najmanje iz skupine manje od 30 godina (1.2%). Većina roditelja imaju dvoje djece (55.6%), zatim jedno dijete (27%), troje (11.7%), četvero (2%) te najmanji postotak roditelja ima petero djece (1%). Majke koje su sudjelovale u istraživanju su najviše imale srednjoškolsko obrazovanje (46.9%), zatim fakultetsko obrazovanje (32.3%), završenu višu stručnu spremu (10.9%), poslijediplomski studij (4.5%) te ih je najmanje bilo sa završenom osnovnom školom (3.5%). Očevi koje su sudjelovali u istraživanju su najviše imali završeno srednjoškolsko obrazovanje (54.1%), zatim fakultetsko obrazovanje (19.9%), završenu višu stručnu spremu (10.2%) te ih je podjednak broj bio sa završenim poslijediplomskim studijem (3%) te završenom osnovnom školom (3%). Najviše roditelja je označilo da se trenutno nalazu u braku (73.7%), dok su ostali označili da su razvedeni (11.7%), u izvanbračnoj zajednici (8.9%), bez bračnog statusa (2.7%) te udovac/udovica (1.5%). Većina roditelja smatra se vjernikom (68.5%), a njih 28.5% se ne smatra vjernikom, dok se 3% roditelja nije izjasnilo. Najviše roditelja smatra da je njihovo materijalno stanje obitelji prosječno (49.4%), zatim smatraju da je nešto bolje od prosjeka (32.3%), podjednak broj smatra da je nešto lošije od

prosjeaka i izrazito bolje od prosjeka (6%) te najmanje onih koji smatraju da je izrazito lošije od prosjeka (4.5%). Najviše roditelja je svoje političko opredjeljenje označilo kao centar (39.2%), zatim lijevo (27%) i desno (9.2%), dok se ostali roditelji nisu izjasnili (24.6%).

3.2. Mjerni postupci

3.2.1. Upitnik životnih ciljeva

Za procjenu životnih ciljeva korišten je Upitnik životnih ciljeva (engl. *Aspiration Index*) koji sadrži 35 čestica (Kasser i Ryan, 1996). Za potrebe ovog istraživanja upitnik je adaptiran za primjenu na djeci. Upitnikom se procjenjuje 7 različitih životnih ciljeva: povezanost (npr. „Imati dobre prijatelje na koje mogu računati.“), doprinos zajednici (npr. „Pomagati ljudima kojima je pomoć potrebna, ne tražeći ništa zauzvrat.“), zdravlje (npr. „Biti fizički zdrav.“), osobni rast (npr. „Razvijati se i učiti nove stvari.“), bogatstvo (npr. „Biti financijski uspješan.“), popularnost (slava; npr. „Postati poznat.“) i izgled (imidž, npr. „Postići da ljudi često govore kako sam privlačan.“). Četiri cilja su intrinzični ciljevi (pripadnost, doprinos zajednici, zdravlje i osobni rast), dok su preostala tri cilja ekstrinzični (bogatstvo, popularnost i izgled). Ispitanici procjenjuju koliko su navedeni ciljevi za njih važni na skali od 5 stupnjeva, pri čemu 1 označava „Uopće nije važan“ dok 5 označava „Jako je važan“. Ovaj su upitnik s engleskog jezika na hrvatski preveli Rijavec i suradnici (2006). Upitnik je korišten na hrvatskim ispitanicima, točnije studentima, te je potvrđena originalna petofaktorska struktura. Pouzdanosti se kreću od .66 do .90 (Brdar, 2006).

3.2.2. Skala vrlina

VIA klasifikacija ljudskih snaga i vrlina (engl. *The Values in Action Inventory of Strengths*, VIA-IS, Peterson i Seligman, 2004) je upitnik od 240 čestica na kojima pojedinci procjenjuju svoje snage. Za potrebe projekta „Provedba evaluacije u sklopu izvannastavne aktivnosti „GRAĐANSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE”“ odabrano je 18 tvrdnji iz VIA-IS koje su adaptirane i prilagođene upotrebi kod djece. Na taj su način ispitane vrijednosti koje osnovnoškolska djeca mogu imati. Primjeri tvrdnji jesu „Kada me netko iz razreda zamoli, rado mu pokažem što smo radili u školi.“ i „Priznajem kada nešto pogriješim (npr. roditeljima,

nastavniku, prijatelju.“. Ispitanici su procjenjivali koliko se navedene tvrdnje odnose na njih na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva, pri čemu 1 označava „*Uopće se ne odnosi na mene*“ dok 5 označava „*U potpunosti se odnosi na mene*“.

3.2.3. Upitnik općih podataka roditelja

Roditelji s ispunjavali upitnik općih podataka pri čemu su se pokupili podaci o spolu roditelja, broju djece, dobi, bračnom statusu, obrazovanju, radnom status, materijalnom stanju, religiji i političkom opredjeljenju.

3.2.4. Skala stavova prema različitim aktualnim temama i stigmatiziranim grupama

Skala stavova prema različitim aktualnim temama i stigmatiziranim grupama za roditelje konstruirana je za potrebe ovog istraživanja kako bi se ispitali navedeni aspekti te su ovu skalu ispunjavali roditelji. Skala se sastoji od 16 tvrdnji te je zadatak ispitanika označiti koliko se navedene tvrdnje odnose na njih na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva, pri čemu je 1 označavao „*Uopće se ne slažem*“ dok je 5 označavao „*U potpunosti se slažem*“. Primjeri čestica jesu „*Imam prijatelje koji su druge rase, vjere i/ili nacionalnosti od moje.*“ i „*Homoseksualnim osobama treba dozvoliti posvajanje djece.*“.

3.2.5. Skala autoritarnosti

Originalnu Skalu desničarske autoritarnosti (engl. *Right Wing Authoritarianism*, RWA) razvio je Altemeyer 1981. godine. Ona obuhvaća 24 do 30 čestica te mjeri konvencionalizam, autoritarnu agresiju i autoritarnu submisivnost. Ova se skala pokazala dobrim prediktorom sklonosti predrasudama, homofobiji i etnocentrizmu te je orijentirana na submisivnost prema autoritetu unutar grupe (Altemeyer, 1998). Zakrisson (2005) je razvila skraćenu skalu autoritarnosti, dok su ju Tomić i suradnici (2013) preveli na hrvatski jezik. Skalu autoritarnosti ispunjavali su roditelji. Primjeri tvrdnji jesu „*Naša država treba moćnog vođu kako bi uništio radikalne i nemoralne struje koje prevladavaju u današnjem društvu.*“ i „*Podaci pokazuju da*

bismo trebali strože kažnjavati zločine i seksualni nemoral kako bismo održali red i mir.“.

Skala se sastoji od 15 tvrdnji te je zadatak ispitanika označiti u kojoj mjeri navedene tvrdnje opisuju njihovo mišljenje na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva, pri čemu 1 znači „*Uopće se ne slažem*“, a 5 „*U potpunosti se slažem*“. Slaganje s neparnim česticama i neslaganje s parnima izražava autoritarni stav, a viši rezultat na skali odražava autoritarni stav. Zakrisson (2005) navodi zadovoljavajući jednofaktorsku strukturu te pouzdanosti koje se kreću od .72 do .80.

3.3. Postupak istraživanja

Ovaj diplomski rad nastao je u sklopu projekta „Provedba evaluacije u sklopu izvannastavne aktivnosti „GRAĐANSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE”“ koji se longitudinalno provodio tijekom 2 godine. Evaluaciju provodi Centar za primijenjenu psihologiju Filozofskoga fakulteta u Rijeci. Cilj projekta je provjeriti ostvarenost ishoda koji su definirani u Smjernicama za provođenje navedene izvannastavne aktivnosti „Građanski odgoj i obrazovanje“. Tijekom rujna i listopada 2018. godine proveden je prvi val istraživanja (dalje T1) u školama na učenicima 5. razreda i njihovim roditeljima. Tijekom rujna i listopada 2020. godine proveden je drugi val istraživanja (dalje T2) na istim učenicima, koji su tada bili na početku 7. razreda. Istraživanje je provodio Odjel za odgoj i školstvo grada Rijeke, uz pomoć koordinатора projekta u školama. Sudjelovali su učenici osnovnih škola u Rijeci te njihovi roditelji.

Učenici su u i T1 i u T2 prvo ispunjavali Upitnih životnih ciljeva i Skalu vrlina, dok su u T2 dodatno na kraju odgovarali na specifična pitanja o nastavi iz GOO. Roditelji su prvo ispunjavali Skalu stavova prema različitim aktualnim temama i stigmatiziranim grupama i Skalu autoritarnosti, zatim su odgovarali na demografska pitanja (spol, broj djece, dob, bračni status, obrazovanje, radni status, materijalno stanje, religija i političko opredjeljenje). Ispitivanje je provedeno u učionicama (učenici na satu razredne nastave, a roditelji na roditeljskom sastanku), ispitanici su upitnike ispunjavaju metodom papir-olovka te je vrijeme ispunjavanja upitnika trajalo jedan školski sat.

4. REZULTATI

4.1. Deskriptivni podaci za sve ispitane varijable

Na početku obrade rezultata izračunati su deskriptivni podaci dobiveni na uzorku učenika i na uzorku njihovih roditelja. U Tablici 1. prikazani su deskriptivni podaci (raspon rezultata, aritmetička sredina – M , standardna devijacija – SD te pouzdanost – Cronbach Alpha) za subskale Upitnika životnih ciljeva te za Skalu vrlina dobiveni na uzorku učenika 5. i 7. razreda osnovne škole.

Tablica 1.

Deskriptivni podaci i koeficijenti pouzdanosti subskala Upitnika životnih ciljeva te Skale vrlina na uzorku učenika 5. i 7. razreda

T1 – UČENICI 5. RAZREDA					
Mjerni instrument		Raspon	M	SD	Cronbach Alpha
Upitnik životnih ciljeva	Bogatstvo	1.00 – 5.00	2.56	0.94	.84
	Osobni rast	2.80 – 5.00	4.39	0.47	.38
	Popularnost	1.00 – 5.00	2.24	1.06	.91
	Povezanost	2.20 – 5.00	4.58	0.49	.66
	Izgled	1.00 – 5.00	2.60	0.90	.77
	Doprinos zajednici	2.00 – 5.00	4.50	0.55	.68
	Zdravlje	2.80 – 5.00	4.66	0.40	.60
Skala vrlina		1.33 – 5.00	4.46	0.48	.88
T2 – UČENICI 7. RAZREDA					
Upitnik životnih ciljeva	Bogatstvo	1.00 – 5.00	2.61	0.91	.87
	Osobni rast	2.40 – 5.00	4.35	0.50	.49
	Popularnost	1.00 – 5.00	2.11	0.97	.90
	Povezanost	2.20 – 5.00	4.54	0.47	.62
	Izgled	1.00 – 5.00	2.60	0.81	.76
	Doprinos zajednici	1.80 – 5.00	4.48	0.53	.78
	Zdravlje	2.80 – 5.00	4.70	0.41	.63
Skala vrlina		2.11 – 5.00	4.39	0.45	.85

Prihvatljiva granica Cronbach Alpha koeficijent pouzdanosti je .65, dok je granična prihvatljiva vrijednost .60 te je sve ispod toga neprihvatljivo i trebalo bi se isključiti iz daljnje analize (DeVellis, 1991). Neprihvatljivi koeficijent pouzdanosti ima subskala Osobni rast (.38) te je ova subskala zbog niskog koeficijenta pouzdanosti isključena iz daljnje analize rezultata na uzorku učenika 5. razreda. Iz Tablice 1. možemo vidjeti da sve ostale subskale Upitnika životnih ciljeva imaju umjereni do visoki Cronbach Alpha koeficijent pouzdanosti (.66 – .91) na uzorku učenika 5. razreda. Najviši koeficijent pouzdanosti ima subskala Popularnost (.91). Za Skalu vrlina dobiven je visoki koeficijent pouzdanosti od .88.

Ukupan rezultat za svaku subskalu Upitnika životnih ciljeva računa se kao prosjek rezultata na česticama koje pripadaju toj subskali. Učenicima 5. razreda najvažniji životni ciljevi su oni koji se odnose na zdravlje ($M = 4.66$, $SD = 0.40$), povezanost ($M = 4.58$, $SD = 0.49$) te doprinos zajednici ($M = 4.50$, $SD = 0.55$). Manje važnijim ciljevima smatraju one koji se odnose na izgled ($M = 2.60$, $SD = 0.90$), bogatstvo ($M = 2.56$, $SD = 0.94$) te popularnost ($M = 2.24$, $SD = 1.06$). Učenici 5. razreda imaju visoke samoprocjene vrijednosti, odnosno ljudskih snaga i vrlina te učenici smatraju da se tvrdnje uglavnom odnose na njih ($M = 4.46$, $SD = 0.48$).

Iz Tablice 1. također možemo vidjeti da gotovo sve subskale Upitnika životnih ciljeva imaju umjereni do visoki Cronbach Alpha koeficijent pouzdanosti (.62 – .90) na uzorku učenika 7. razreda. Subskala Osobni rast i na ovom uzorku ima najmanji Cronbach Alpha koeficijent pouzdanosti (.49) te je iz tog razloga isključena i iz analize rezultata na učenicima 7. razreda. Najviši koeficijent pouzdanosti ima subskala Popularnost (.90) te je za Skalu vrlina dobiven je visoki koeficijent pouzdanosti od .85.

Učenicima 7. razreda najvažniji životni ciljevi su oni koji se odnose na zdravlje ($M = 4.70$, $SD = 0.41$), povezanost ($M = 4.54$, $SD = 0.47$) te doprinos zajednici ($M = 4.48$, $SD = 0.53$). Manje važnijim ciljevima smatraju one koji se odnose na izgled ($M = 2.60$, $SD = 0.81$), bogatstvo ($M = 2.61$, $SD = 0.91$) te popularnost ($M = 2.11$, $SD = 0.97$). Nadalje, učenici 7. razreda imaju visoke samoprocjene vrijednosti, odnosno ljudskih snaga i vrlina te učenici smatraju da se tvrdnje uglavnom odnose na njih ($M = 4.39$, $SD = 0.45$).

Kako bi se provjerila struktura Skale stavova prema različitim aktualnim temama i stigmatiziranim grupama, provedena je faktorska analiza nad dobivenim podacima prikupljenim na uzorku roditelja te su analizom glavnih komponenata te oblimin rotacijom izdvojena 3 faktora koji čine ovu skalu (rezultati faktorske analize nalaze se u Prilogu 1.). U

Tablici 3. prikazani su deskriptivni podaci (raspon rezultata, aritmetička sredina – M , standardna devijacija – SD te koeficijent pouzdanosti – Cronbach Alpha) za Skalu autoritarnosti te subskale Skale stavova prema različitim aktualnim temama i stigmatiziranim grupama, dobiveni na uzorku roditelja.

Tablica 2.

Deskriptivni podaci i koeficijenti pouzdanosti Skale autoritarnosti te subskala Skale stavova prema različitim aktualnim temama i stigmatiziranim grupama na uzorku roditelja

Mjerni instrument		Raspon	M	SD	Cronbach Alpha
Skala autoritarnosti		15 – 67	41.88	8.57	.75
Skala stavova prema različitim aktualnim temama i stigmatiziranim grupama	Skala stavova prema homoseksualcima	1 – 5	2.86	1.20	.81
	Skala građanske uključenosti	1 – 4.80	3.10	0.74	.62
	Skala stavova prema drugim manjinskim skupinama	3.05 – 4.69	4.16	8.57	.53

Iz Tablice 2. možemo vidjeti da gotovo sve subskale Skale stavova prema različitim aktualnim temama i stigmatiziranim grupama imaju srednji do visoki Cronbach Alpha koeficijent pouzdanosti (.53 – .81). Najviši koeficijent pouzdanosti ima Skala stavova prema homoseksualcima (.81), dok najniži koeficijent pouzdanosti ima Skala stavova prema drugim manjinskim skupinama. Zbog niskog Cronbach Alpha koeficijenta pouzdanosti Skale stavova prema drugim manjinskim skupinama (.53), ova je subskala isključena iz daljnje analize. Za Skalu autoritarnosti dobiven je zadovoljavajući koeficijent korelacije od .75.

4.2. Životni ciljevi i vrijednosti djece osnovnoškolske dobi u razdoblju od 2 godine

Prvi problem ovog rada jest ispitati životne ciljeve i vrijednosti djece osnovnoškolske dobi u razdoblju od dvije godine. Kako bi se ispitala razlika u životnim ciljevima tijekom 2. godine koristio se t -test za zavisne uzorke. U Tablici 3. prikazani su rezultati (aritmetička sredina – M , standardna devijacija – SD , t -test – t , stupnjevi slobode – df) dobiveni na Upitniku

životnih ciljeva te Skali vrlina koje su ispunjavala djeca osnovnoškolske dobi u razdoblju od dvije godine.

Tablica 3.

Životni ciljevi i vrijednosti djece osnovnoškolske dobi u razdoblju od dvije godine

	Mjerni instrument	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>
Upitnik životnih ciljeva	Bogatstvo – 5.r.	2.56	0.95	-0.38	256
	Bogatstvo – 7.r.	2.59	0.91		
	Popularnost – 5.r.	2.27	1.07	2.36*	255
	Popularnost – 7.r.	2.11	0.96		
	Povezanost – 5.r.	4.57	0.60	0.74	256
	Povezanost – 7.r.	4.54	0.47		
	Izgled – 5.r.	2.61	0.91	0.04	255
	Izgled – 7.r.	2.61	0.81		
	Doprinos zajednici – 5.r.	4.53	0.51	1.30	251
	Doprinos zajednici – 7.r.	4.48	0.53		
	Zdravlje – 5.r.	4.66	0.40	-1.28	250
	Zdravlje – 7.r.	4.71	0.40		
	Skala vrlina – 5. razred	4.47	0.46	2.05	236
	Skala vrlina – 7. razred	4.40	0.45		

* $p < .05$

Iz prikazanih rezultata može se uočiti da se samo popularnost statistički značajno razlikuje ($t = 2.36$, $df = 255$, $p < 0.05$) u 5. i 7. razredu pri čemu je popularnost važnija učenicima u 5. razredu ($M = 2.27$, $SD = 1.07$) nego u 7. razredu osnovne škole ($M = 2.11$, $SD = 0.96$). Ostale subskale Upitnika životnih ciljeva (bogatstvo, povezanost, izgled, doprinos zajednici i zdravlje) ne razlikuju se statistički značajno kod djece u 5. i 7. razredu. Nadalje, može se uočiti da se životne vrijednosti statistički značajno razlikuju ($t = 2.05$, $df = 236$, $p < .05$) kod djece u 5. i 7. razredu pri čemu su vrijednosti važnije učenicima u 5. razredu ($M = 4.47$, $SD = .46$) nego u 7. razredu ($M = 4.40$, $SD = 0.45$).

Budući da je ovaj rad dio projekta koji se bavi evaluacijom nastave GOO-a te se pretpostavlja da bi ovakav predmet mogao utjecati na formiranje ili oblikovanje nekih stavova i vrijednosti kod djece, odlučeno je ispitati razlikuju li se životni ciljevi i vrijednosti kod djece

s obzirom na to jesu li pohađali nastavu iz Građanskog odgoja i obrazovanja. Kako bi se ispitala razlika u životnim ciljevima i vrijednostima kod učenika koji su pohađali GOO korišten je *t*-test za zavisne uzorke. U Tablici 5. su prikazani dobiveni podaci (aritmetička sredina – *M*, standardna devijacija – *SD*, *t*-test – *t*, stupnjevi slobode – *df*) na uzorku učenika koji su pohađali predmet GOO.

Tablica 4.

Životni ciljevi i vrijednosti učenika koji su pohađali GOO

	Mjerni instrument	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>
Upitnik životnih ciljeva	Bogatstvo – 5.r.	2.64	.93	0.35	106
	Bogatstvo – 7.r.	2.61	.90		
	Popularnost – 5.r.	2.36	1.12	3.14**	108
	Popularnost – 7.r.	2.03	.92		
	Povezanost – 5.r.	4.57	.51	0.00	106
	Povezanost – 7.r.	4.57	.43		
	Izgled – 5.r.	2.63	.85	1.15	103
	Izgled – 7.r.	2.52	.81		
	Doprinos zajednici – 5.r.	4.53	.54	0.60	104
	Doprinos zajednici – 7.r.	4.49	.50		
	Zdravlje – 5.r.	4.68	.42	-0.55	102
	Zdravlje – 7.r.	4.71	.41		
	Skala vrlina – 5. razred	4.49	.40	1.45	99
	Skala vrlina – 7. razred	4.42	.41		

***p* < .01

Iz dobivenih rezultata može se uočiti da je dobivena samo jedna statistički značajna razlika između 5. i 7. razreda kod učenika koji su pohađali GOO. Dobivena je statistički značajna razlika na subskali popularnost (*t* = 3.14, *p* < .01), pri čemu je popularnost važnija učenicima u 5. razredu (*M* = 2.36, *SD* = 1.12), nego učenicima u 7. razredu (*M* = 2.03, *SD* = .92). Ostale subskale Upitnika životnih ciljeva (bogatstvo, povezanost, izgled, doprinos zajednici i zdravlje) te Skala vrlina ne razlikuju se statistički značajno kod djece kada su bila u 5. i 7. razredu, a koja su pohađala GOO.

Kako bi se ispitala razlika u životnim ciljevima i vrijednostima kod učenika koji nisu pohađali GOO korišten je *t*-test za zavisne uzorke te su u Tablici 5. prikazani rezultati (aritmetička sredina – *M*, standardna devijacija – *SD*, *t*-test – *t*, stupnjevi slobode – *df*) na uzorku učenika koji nisu pohađali GOO.

Tablica 5.

Životni ciljevi i vrijednosti učenika koji nisu pohađali GOO

	Mjerni instrument	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>
Upitnik životnih ciljeva	Bogatstvo – 5.r.	2.51	0.95	-0.42	120
	Bogatstvo – 7.r.	2.54	0.88		
	Popularnost – 5.r.	2.19	0.98	-0.09	118
	Popularnost – 7.r.	2.20	0.99		
	Povezanost – 5.r.	4.61	0.47	1.13	122
	Povezanost – 7.r.	4.55	0.49		
	Izgled – 5.r.	2.65	0.95	-0.77	121
	Izgled – 7.r.	2.72	0.81		
	Doprinos zajednici – 5.r.	4.53	0.51	1.07	121
	Doprinos zajednici – 7.r.	4.47	0.56		
	Zdravlje – 5.r.	4.68	0.36	-1.25	119
	Zdravlje – 7.r.	4.74	0.36		
Skala vrlina – 5. razred	4.46	0.52	1.65	109	
Skala vrlina – 7. razred	4.37	0.49			

Prema dobivenim rezultatima iz Tablice 5. može se uočiti da nije dobivena statistički značajna razlika između subskala Upitnika životnih ciljeva (bogatstvo, popularnost, povezanost, izgled, doprinos zajednici i zdravlje) te Skale vrlina istih učenika u 5. i 7. razredu koji nisu pohađali GOO.

4.3. Povezanost osobina ličnosti i stavova roditelja sa životnim ciljevima i vrijednostima njihove djece

Kako bi se ispitala povezanost pojedinih osobina ličnosti i stavova roditelja sa životnim ciljevima i vrijednostima njihove djece izračunate su korelacije između pojedinih skala. U

Tablici 6. prikazane su korelacije između Skale autoritarnosti te subskala Skale stavova prema različitim aktualnim temama i stigmatiziranim grupama koje su primijenjene na roditeljima.

Tablica 6.

Povezanosti između pojedinih subskala Skale stavova prema različitim aktualnim temama i stigmatiziranim grupama i Skale autoritarnosti na uzorku roditelja

	Skala stavova prema homoseksualcima	Skala građanske uključenosti	Skala autoritarnosti
Skala stavova prema homoseksualcima	1	-.24**	.65**
Skala građanske uključenosti		1	-.22**
Skala autoritarnosti			1

** $p < .01$

Iz Tablice 6. se može uočiti da postoji statistički značajna povezanost između svih skala. Skala stavova prema homoseksualcima je statistički značajno negativno povezana sa Skalom građanske uključenosti ($r = -.25, p < .01$), pri čemu veća građanska uključenost ukazuje na pozitivnije stavove prema homoseksualcima. Također, Skala stavova prema homoseksualcima je statistički značajno pozitivno povezana sa Skalom autoritarnosti ($r = .65, p < .01$), pri čemu veća autoritarnost ukazuje na negativnije stavove prema homoseksualcima. Nadalje, Skala građanske uključenosti statistički je značajno negativno povezana sa Skalom autoritarnosti ($r = -.26, p < .01$), pri čemu veća građanska uključenost ukazuje na manju autoritarnost roditelja.

U Tablici 7. prikazane su korelacije skala primijenjenih na roditeljima sa subskalama Upitnika životnih ciljeva i Skalom vrlina koje su primijenjene na učenicima 5. razreda osnovne škole.

Tablica 7.

Povezanosti između pojedinih subskala Skale stavova prema različitim aktualnim temama i stigmatiziranim grupama te Skale autoritarnosti sa subskalama Upitnika životnih ciljeva te Skalom vrlina

	Skala stavova prema homoseksualcima	Skala građanske uključenosti	Skala autoritarnosti
Bogatstvo	-.16*	.06	-.08
Popularnost	-.13	.09	-.08
Povezanost	-.02	.08	-.08
Izgled	-.06	.06	.05
Doprinos zajednici	-.02	-.03	.01
Zdravlje	-.31	.07	-.25**
Skala vrlina	.01	.05	.06

* $p < .05$, ** $p < .01$

Dobiveni rezultati pokazuju da je Skala stavova prema homoseksualcima statistički značajno negativno povezana sa subskalom bogatstvo ($r = -.16$, $p < .05$) pri čemu negativniji stavovi roditelja prema homoseksualcima ukazuju na veći značaj bogatstva kao životni cilj kod njihove osnovnoškolske djece. Osim toga, dobivena je statistički značajno negativna povezanost ($r = -.25$, $p < 0.01$) između Skale autoritarnosti i subskale zdravlje, pri čemu autoritarniji stavovi roditelja ukazuju na manje izraženi životni cilj njihove djece koji je usmjeren na zdravlje. U istraživanju su dobivene samo dvije statistički značajne povezanosti dok ostale subskale Upitnika životnih ciljeva te Skala vrlina nisu statistički značajno povezane sa Skalom stavova prema homoseksualcima, Skalom građanske uključenosti te Skalom autoritarnosti.

Kako bi se detaljnije analizirao doprinos osobina ličnosti roditelja te njihovih specifičnih stavova na ciljeve i vrijednosti njihove djece provedena je hijerarhijska regresijska analiza. Budući da roditelji koristeći određeni odgojni stil mogu izravno utjecati na usvajanje određenih stavova kod djece, kao prediktor u 1. koraku postavljene su osobine ličnosti roditelja, odnosno autoritarnost. Nadalje, u 2. koraku su kao prediktori dodani stavovi roditelja, tj. građanska uključenost i stavovi prema homoseksualcima budući da roditelji pokazuju svoje vlastite vrijednosti i uvjerenja o drugim ljudima u svakodnevnoj interakciji sa svojom djecom. Životni ciljevi i vrijednosti osnovnoškolske djece su postavljeni kao kriteriji u hijerarhijskoj regresijskoj analizi. U Tablici 8. prikazani su dobiveni rezultati provedene hijerarhijske regresijske analize.

Tablica 8.

Rezultati hijerarhijske regresijske analize sa životnim ciljevima i vrijednostima kao kriterijem (T2)

		Bogatstvo		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.01	.01	.03
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.03	.02	.06 -0.16
		Popularnost		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.00	.00	.02
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.02	.01	.09 -0.10
		Povezanost		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.00	.00	-0.06
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.01	.01	.08 .05
		Izgled		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.00	.00	.19
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.03	.02	.09 -0.15
		Doprinos zajednici		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.00	.00	.01
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.01	.00	-0.08 -0.02
		Zdravlje		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.06**	.06**	-0.05
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.10**	.05**	-0.01 -0.29**
		Vrijednosti		

		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.00	.00	-.01
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.01	.01	.03 .11

** $p < .01$; R^2 – objašnjena varijanca kriterija, ΔR^2 – promjena u objašnjenju varijanci kriterija te β – standardizirani regresijski koeficijent.

Iz dobivenih rezultata može se zaključiti da prediktorske varijable statistički značajno objašnjavaju samo jedan kriterij, a to je zdravlje. Ukupno je objašnjeno 10% varijance kriterija zdravlja. U prvom koraku autoritarnost je objasnila 6% navedenog kriterija, dok su u drugom koraku sve tri prediktorske varijable, autoritarnost, građanska uključenost i stavovi prema homoseksualcima objasnile dodatnih 4% varijance kriterija zdravlja. Pojedinačni prediktor u drugom koraku je stav prema homoseksualcima pri čemu je negativniji stav prema homoseksualcima povezani s manje istaknutim životnim ciljem vezanim za zdravlje.

Provedena je hijerarhijska regresijska analiza i na uzorku učenika koji su pohađali GOO te na uzorku onih koji nisu pohađali GOO kako bi se detaljnije ispitaio efekt osobina ličnosti roditelja te njihovih specifičnih stavova na ciljeve i vrijednosti njihove djece s obzirom na pohađanje nastave GOO. U Tablici 9. prikazani su dobiveni rezultati provedene hijerarhijske regresijske analize na uzorku učenika koji su pohađali GOO.

Tablica 9.

Rezultati hijerarhijske regresijske analize sa životnim ciljevima i kao kriterijem (T2) na uzorku učenika koji su pohađali GOO

		Bogatstvo		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.01	.01	.04
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.05	.04	.03 -.24
		Popularnost		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.05*	.05*	.47**
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.13*	.08*	.06 -.35*

		Povezanost		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.00	.00	-.14
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.03	.03	.00 .24
		Izgled		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.02	.02	.34*
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.07	.05	-.01 -.30*
		Doprinos zajednici		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.00	.00	-.22
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.07	.07	-.04 .33*
		Zdravlje		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.03	.03	-.03
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.05	.02	.03 -.18
		Vrijednosti		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.00	.00	-.18
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.08	.08	.12 .36*

* $p < .05$; R^2 – objašnjena varijanca kriterija, ΔR^2 – promjena u objašnjenju varijanci kriterija te β – standardizirani regresijski koeficijent

Iz dobivenih rezultata može se zaključiti da prediktorske varijable statistički značajno objašnjavaju samo jedan kriterij, a to je popularnost. Ukupno je objašnjeno 13% varijance kriterija popularnost. U prvom koraku autoritarnost je objasnila 5% navedenog kriterija, dok su u drugom koraku sve tri prediktorske varijable, autoritarnost, građanska uključenost i stavovi prema homoseksualcima objasnile dodatnih 8% varijance kriterija popularnosti. Pojedinačni prediktori u prvom koraku su autoritarnost, a u drugom stav prema

homoseksualcima pri čemu su viša autoritarnost i negativniji stav prema homoseksualcima povezani s manje istaknutim životnim ciljem vezanim za popularnost.

U Tablici 10. prikazani su dobiveni rezultati provedene hijerarhijske regresijske analize na uzorku učenika koji nisu pohađali GOO.

Tablica 10.

Rezultati hijerarhijske regresijske analize sa životnim ciljevima i vrijednostima kao kriterijem (T2) na uzorku učenika koji nisu pohađali GOO

		Bogatstvo		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.03	.03	-.07
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.07	.04	-.09 -.21
		Popularnost		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.01	.01	-.07
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.02	.01	-.05 -.08
		Povezanost		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.01	.01	.19
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.04	.03	-.09 -.16
		Izgled		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.01	.01	.23
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.08*	.07*	-.17 -.27*
		Doprinos zajednici		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.00	.00	.03
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.02	.02	-.12 -.04

		Zdravlje		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.00	.00	.07
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.02	.02	.14 -.09
		Vrijednosti		
		R^2	ΔR^2	β
1. korak	Autoritarnost	.00	.00	-.05
2. korak	Građanska uključenost Stav prema homoseksualcima	.00	.00	.03 .04

* $p < .05$; R^2 – objašnjena varijanca kriterija, ΔR^2 – promjena u objašnjenjima varijanci kriterija te β – standardizirani regresijski koeficijent

Iz dobivenih rezultata može se zaključiti da prediktorske varijable statistički značajno objašnjavaju samo jedan kriterij, a to je izgled. Ukupno je objašnjeno 8% varijance kriterija izgled. U drugom koraku su sve tri prediktorske varijable, autoritarnost, građanska uključenost i stavovi prema homoseksualcima, objasnile značajnih 7% varijance kriterija zdravlja. Kao pojedinačni prediktor se izdvaja stav prema homoseksualcima pri čemu osobe koje imaju pozitivniji stav su više usmjerene na životni cilj koji je vezan za izgled.

5. RASPRAVA

5.1. Životni ciljevi i vrijednosti djece osnovnoškolske dobi

5.1.1. Životni ciljevi djece osnovnoškolske dobi

Glavni cilj ovog istraživanja bio je ispitati životne ciljeve i vrijednosti djece osnovnoškolske dobi u razdoblju od 2 godine. Budući da su dvije godine relativno kratki vremenski period nije se očekivala promjena životnih ciljeva i vrijednosti kod djece osnovnoškolske dobi. Od životnih ciljeva, samo je za popularnost dobivena statistički značajna razlika u 5. i 7. razredu pri čemu je popularnost važnija učenicima u 5. razredu nego u 7. razredu osnovne škole. Ostali životni ciljevi (bogatstvo, povezanost, izgled, doprinos zajednici i zdravlje) ne razlikuju se statistički značajno kod djece u 5. i 7. razredu.

Dobiveni rezultati se mogu objasniti u kontekstu osnovne škole koja je idealno mjesto za izgradnju kulturno odlikovanih rodnih odnosa te unutar školskog okruženja djeca oblikuju vlastite norme, vrijednosti i stavove (Adler i sur., 1992). Popularnost i društveni život su često jedna od primarnih briga za djecu i mlade adolescente, što se vidi iz mnogo rasprava koja djeca vode o tome tko je popularan i zašto. Osim toga, mnoga djeca troše puno vremena i energije na stvaranje društvenog položaja (Adler i Adler, 1998). Popularna djeca, u usporedbi s vršnjacima, pokazuju višu razinu društvenosti, prosocijalnog ponašanja i kognitivnih sposobnosti, pokazuju nižu razinu agresivnog, ometajućeg i negativnog ponašanja te društvenog povlačenja. Osim toga, učitelji i vršnjaci popularnu djecu ocjenjuju kao prijateljski nastrojenu i društveno osjetljivu djecu (Lease i sur., 2002). Budući da u 5. razredu učenici dobivaju nove nastavnike te se čak u razredu mogu pojaviti novi vršnjaci, moguće je da je popularnost u 5. razredu važnija kako bi djeca bila prihvaćena od strane nastavnika i vršnjaka. Promjene u percepciji norme popularnosti u vršnjačkoj mreži povezane su s promjenama u cilju popularnosti, odnosno smanjenje percepcije učenika da je popularnost važna povezana je sa smanjenim ciljem popularnosti učenika (Dawes i Xie, 2016). Dakle, moguće je da je percepcija norme popularnosti manja u 7. razredu, tj. da u usporedbi s 5. razredom, tada učenici manju vrijednost daju popularnosti, pa je iz tog razloga dobiven rezultat da je popularnost važnija u 5. razredu.

Ideja da popularnost postaje istaknuta u odnosima s vršnjacima kada mladi uđu u širi kontekst vršnjaka, poput osnovne ili srednje škole, široko je ispitana te je tada veća vjerojatnost

da će mladi izabrati svoje prijatelje na temelju sličnosti u popularnosti nego sličnosti u npr. prosocijalnom ili agresivnom ponašanju (Logis i sur., 2013). Budući da je ovaj prijelaz iz 4. razreda u 5. razred od velikog značaja u dječjim životima, dobiveni se rezultati mogu povezati s rezultatima koji su dobiveni kod adolescenata koji prelaze u srednju školu. Prijelaz u srednju školu također označava značajno razdoblje u životu ranih adolescenata pri čemu su mladi skloni interakciji s većim brojem vršnjaka i provode više vremena s vršnjacima u odnosu na vrijeme provedeno s vršnjacima u djetinjstvu, a ti vršnjaci počinju zauzimati istaknutiji položaj u životima mladih. Sullivanova (1953) interpersonalna teorija odnosa predlaže da se prioritete za odnose s vršnjacima mijenjaju tijekom života i da se mladi prvenstveno brinu o prihvaćanju od strane vršnjaka, ali i da su zabrinuti i zbog statusa popularnosti među svojim vršnjacima. Ovi nalazi također mogu objašnjavati dobivenu razliku u važnosti popularnosti između 5. i 7. razreda.

Potrebno je napomenuti da popularnost kao životni cilj pripada ekstrinzičnoj motivaciji (uz bogatstvo i izgled). Iako su prethodna istraživanja sugerirala relativnu stabilnost u razinama ekstrinzične motivacije od trećeg do osmog razreda (npr. Lepper i sur., 2005), Corpus i suradnici (2009) otkrivaju mali, ali značajan opadajući obrazac unutar jedne akademske godine. Čini se da učenici osnovnih i srednjih škola s vremenom postaju manje skloni udovoljiti autoritetima i manje ovise o svojim učiteljima. Na prvi pogled, ovaj pad ekstrinzične motivacije može biti teže interpretirati s obzirom na to da se pokušaji ekstrinzične kontrole ponašanja obično povećavaju kako djeca napreduju kroz školu (npr. Eccles i sur., 1993, Harter, 1996). Međutim, takvi se rezultati mogu objasniti potrebom ranih adolescenata za autonomijom i tendencijom odbacivanja utjecaja odraslih, osobito kada je taj utjecaj otvoren i grub (Eccles i sur., 1993). Vanjske nepredviđene situacije s ciljevima usmjerenim na odrasle, poput dobrih ocjena ili nagrada koje je odobrio učitelj, mogu s vremenom izgubiti na težini te djeci i adolescentima biti od manje važnosti. Buduća istraživanja mogla bi se baviti razinom ekstrinzične motivacije koju djeca imaju za određene ciljeve jer se ekstrinzična motivacija može mijenjati tijekom razvoja. Budući da adolescenti međusobno oblikuju motivaciju i da se brinu o društvenoj percepciji vršnjaka, ekstrinzična želja da se udovolji vršnjacima može ostati konstantna ili se čak povećati tijekom osnovne i srednje škole (Corpus i sur., 2009).

5.1.2. Vrijednosti djece osnovnoškolske dobi

U ovom istraživanju, dobivena je statistički značajna razlika u životnim vrijednostima kod djece u 5. i 7. razredu pri čemu su vrijednosti važnije učenicima u 5. razredu nego u 7. razredu. Razvoj vrijednosti odvija se tijekom procesa socijalizacije, koja se uvijek događa u određenom kontekstu, npr. kod kuće ili u školi, gdje se namjerno nastoji promicati svijest, razumijevanje, osjetljivost, uvažavanje, razmišljanje o tome što je dobro ili loše, ispravno ili pogrešno i zašto je to ispravno ili pogrešno (Bhardwaj i sur., 2015). Moguće je da su dobiveni podaci rezultati prijelaza učenika iz 4. u 5. razred gdje ulaze u novo društveno okruženje te su kao i kod popularnosti, vrijednosti nešto važnije jer učenici teže prihvaćanju od strane novih nastavnika te svojih vršnjaka.

Budući da su vrijednosti društveno prihvatljive norme za procjenu drugih osoba, predmeta ili bilo koje situacije pri odlučivanju o tome kako će živjeti i što će cijeliti (Bhardwaj, Tyagi i Ameta, 2015), moguće je da su životne vrijednosti važnije učenicima u 5. razredu zbog promjene koja se dogodila u njihovom školovanju. Kao što se i prije govorilo, kod učenika dolazi do prijelaza iz jednog društvenog okruženja u kojem imaju jednog nastavnika i školske kolege već duže vrijeme, u drugo društveno okruženje u kojem imaju nove nastavnike i mogućnost dolaska novih kolega. Budući da se učenici upoznaju s novim ljudima i bitno im je uklopiti se u novo društveno okruženje, životne vrijednosti će im tada biti važnije, dok su u 7. razredu učenici već formirali svoj društveni status i prihvaćeni su u društvo pa su im tada životne vrijednosti od manje važnosti u tom društvenom okruženju. Prosocijalno i odgovorno ponašanje, iz kojih se mogu primijetiti životne vrijednosti osobe, bi trebalo promicati društveno prihvaćanje od strane učitelja i vršnjaka (Wentzel, 1994). U brojnim istraživanjima djece osnovnoškolske dobi su dobivene pozitivne povezanosti između prosocijalnih i odgovornih oblika ponašanja i društvenog prihvaćanja od strane vršnjaka (Coie i sur., 1990) i nastavnika (Safran i Safran, 1985). Osim toga, težnja učenika za ciljevima prosocijalne i društvene odgovornosti također bi mogla izravno pridonijeti društvenom prihvaćanju neovisno o samom prosocijalnom i društveno odgovornom ponašanju. U tom slučaju, nastavnici i vršnjaci prepoznaju i vrednuju napore učenika da se ponašaju na društveno prihvatljiv način, čak i ako se ti napori pokažu neuspješnima. Istraživanja pokazuju da su djeca koja pokazuju neuspješne oblike društvenog ponašanja često ipak društveno prihvaćena ako se njihovo ponašanje pripisuje dobronamjernoj, a ne neprijateljskoj namjeri (Dodge i Feldman, 1990). Prema tome,

pridavanje važnosti životnim vrijednostima može dovesti do društvenog prihvaćanja i od strane vršnjaka i nastavnika, što je učenicima u 5. razredu od iznimne važnosti.

Prema prethodnim istraživanjima mogu se izdvojiti nekoliko glavnih vrlina, a to su intelektualna snaga, transcendencija, umjerenost, vodstvo i druge usmjerene vrline (Park i Peterson, 2006). Peterson i Seligman (2004) zastupaju stav da su snage i vrline hijerarhijski povezane i da snage očituju vrline osobe. Npr., posjedujući snage poput dobrote i ljubavi, ljudi mogu izraziti vrlinu čovječnosti. Neke se karakterne snage pojavljuju ili manifestiraju drugačije kod mlađe nego kod starije djece i odraslih, i kvantitativno i kvalitativno. Te razlike mogu odražavati načelo kumulativnog kontinuiteta u razvoju osobina ličnosti (Roberts i DelVecchio, 2000) u smislu uzastopnih promjena u mentalnim, bihevioralnim i međuljudskim aspektima određenih osobina koje s vremenom postaju sve sofisticiranije kvalitete i stabilnije tijekom djetinjstva (Shoshani, 2018).

Istraživanje koje je proveo Shoshani (2018) pruža preliminarnu psihometrijsku potporu za korištenje još jedne istraživačke mjere vrijednosti i vrlina kod male djece, CSI-EC (engl. *The Character Strengths Inventory for Early Childhood*), koja bi se mogla koristiti i u budućim istraživanjima za detaljnije ispitivanje vrijednosti, tj. vrlina kod djece. Izdvojena su četiri faktora koji mogu predstavljati konceptualne kanale za mjerenje karakternih snaga i vrlina kod djece. Jedan je intelektualni kanal koji uključuje snagu ljubavi prema učenju, znatiželju, uvažavanje znanja i kreativnost te se može opisati kao snaga „glave” ili „mozga“. Drugi kanal je međuljudski koji sadrži snage „srca” koje promiču optimalne međuljudske i grupne odnose, a uključuju i snage poput ljubavi, ljubaznosti i timskog rada. Treći je kanal umjerenosti, koji je povezan s djetetovom sposobnošću da započne ili odustane od ponašanja ovisno o situaciji te uključuje snage kao što su samoregulacija, opraštanje i upornost. Četvrti kanal, transcendencija, uključuje snage koje daju smisao i pozitivno tumačenje stvarnosti te uključuje snage kao što su duhovnost, nada, zahvalnost i humor. Ova četiri različita kanala nagovještavaju da različiti i raznoliki putevi vode do dobrog karaktera djeteta (Shoshani, 2018). Zanimljivo bi bilo istraživati koji su od ovih kanala najistaknutiji kod djece u osnovnoj školi, ali i ranije u djetinjstvu.

5.1.3. Životni ciljevi i vrijednosti djece osnovnoškolske dobi s obzirom na pohađanje nastave GOO

Određene edukacije i nastavni programi, kao što je Građanski odgoj i obrazovanje mogu utjecati na formiranje ili oblikovanje nekih stavova i vrijednosti kod djece. Budući da su ispitanici dio projekta koji se bavi evaluacijom nastave GOO, ispitalo se postoji li razlika u životnim ciljevima i vrijednostima u 5. i 7. razredu kod djece koja su pohađala GOO, kao i kod onih koji nisu pohađali GOO. Kod učenika koji su pohađali GOO je dobiveno da je životni cilj usmjeren na popularnost važniji učenicima u 5. razredu nego učenicima u 7. razredu. Ostali životni ciljevi i vrijednosti ne razlikuju se statistički značajno kod djece kada su bila u 5. i 7. razredu, a koja su pohađala GOO. Nije dobivena statistički značajna razlika između životnih ciljeva te vrijednosti istih učenika u 5. i 7. razredu koji nisu pohađali GOO.

Uspješne škole osiguravaju da svi učenici ovladaju čitanjem, pisanjem, matematikom, prirodnim znanostima, razumiju povijest, umjetnost i književnost itd. Međutim, većina nastavnika, roditelja, učenika i javnosti podržava širu obrazovnu agendu koja također uključuje jačanje društveno-emocionalne kompetencije učenika, karaktera, zdravlja i građanske uključenosti. Osim što učenike čini kulturno pismenima, intelektualno promišljenima i predanima cjeloživotnom učenju, visokokvalitetno obrazovanje trebalo bi mlade naučiti interakciji na društveno vješt način, poštovanju, sigurnom i zdravom ponašanju, da etički i odgovorno doprinose svojoj skupini vršnjaka, obitelji, školi i zajednici te da posjeduju osnovne kompetencije, radne navike i vrijednosti kao temelj za smisljeno zapošljavanje i angažirano građanstvo (Greenberg i sur., 2003). Na škole se gleda kao na ustanovu koja djecu priprema za život, kako u akademskom smislu, tako i u moralnom smislu. Kako bi postali sposobni, moralni građani, djeci je potrebno pružiti priliku za učenje moralnih vrijednosti te je obrazovanje o vrijednostima postalo dio kurikuluma u mnogim školama na međunarodnoj i nacionalnoj razini. Ovakvo obrazovanje o vrijednostima pruža učenicima priliku za razmišljanje o tome kakva osoba žele biti. Moralne vrijednosti su i pozitivne i negativne kvalitete društveno izgrađene, koje izražavamo i doživljavamo u vlastitom i tuđem ponašanju, djelima i stavovima. Poučavanje moralnim vrijednostima ili moralna pedagogija odnosi se na nastavne prakse koje imaju za cilj razviti moralnu svijest, zaključivanje, razumijevanje i ponašanje kod djece (Johansson i sur., 2011). Dvije su dominantne paradigme učenja moralnih vrijednosti: konvencionalna i kontekstualna. U konvencionalnoj se apstraktno moralno razmišljanje izravno uči djeci te pristupi poučavanju uključuju strategije poput izravnog poučavanja ili modeliranja odgovarajućih vrijednosti kroz interakciju s djecom. U kontekstualnoj paradigmi,

moralno znanje je konstruirano unutar osobe te je povezano s određenim kontekstima. Moralni je razvoj isprepleten s društvenim i kulturnim kontekstom, s njihovom poviješću i interakcijama s drugim osobama, odraslima i vršnjacima u igri. Čini se da su vrlo mala djeca svjesna svog društvenog znanja i to koriste u svojim odnosima s drugima (Basourakos, 1999).

Uloga nastavnika u osnovnim i srednjim školama od iznimne je važnosti za usvajanje određenih vrijednosti i stavova kod djece. Prijenos vrijednosti i uvjerenja s nastavnika na dijete proizlazi iz širokog spektra odnosa između nastavnika i učenika. Nastavnici su često učinkoviti kada izražavaju da su vlastita moralna pitanja povezana s moralnim pitanjima djece i kada modeliraju kako promišljati moralna pitanja i dileme kroz priče, poeziju, drame. Pošteni, velikodušni, brižni i empatični nastavnici modeliraju ove kvalitete i mogu učinkovito voditi učenike u rješavanju pitanja. U svakoj školi nastavnici trebaju poticati učenike na rad u grupama, istraživati, organizirati, stvarati i osmišljavati vlastite priče te identificirati vrijednosti, raspravljati o problemima, objašnjavati utjecaj i pokazivati ponašanje u svom okruženju. Odgovornost nastavnika je motivirati učenike za sudjelovanje u raznim aktivnostima i prilagođavanjem nastavnih strategija kako bi pružili visokokvalitetnu nastavu i učenje učenicima u sigurnom okruženju koje podržava i usmjereno je na uspjeh. Prema tome, možda potreban poseban program koji će djecu učiti različitim vrijednostima, već je motiviranost, vizija i uključenost samih nastavnika dovoljna da se na učenike prenesu važne vrijednosti i stavovi (Bhardwaj i sur., 2015).

Dobiveni podaci pokazuju statistički značajnu razliku samo u životnom cilju usmjerenom na popularnost u razdoblju od dvije godine. Učenicima u 5. razredu je od iznimne važnosti biti prihvaćenima od strane vršnjaka i nastavnika pa im je iz tog razloga u 5. razredu popularnost bitnija od ostalih životnih ciljeva. Tijekom nastave GOO učenici su u uskom socijalnom okruženju, odnosno manji je krug učenika i jedan nastavnik, gdje moraju međusobno surađivati, ali i uspješno komunicirati s nastavnikom koji vodi nastavu. Nadalje, u 5. razredu po prvi put dolaze u takvo okruženje pa im popularnost može tada biti važnija kako bi bili prihvaćeni, dok su u 7. razredu već upoznati s okruženjem, odnosno vršnjacima i nastavnikom, te su prihvaćeni u društvo. Na taj način možemo objasniti da je popularnost kod učenika koji pohađaju GOO važnija u 5. razredu nego u 7. razredu. Budući da prethodna istraživanja pokazuju pozitivan doprinos raznih edukacija o vrijednostima i životnim ciljevima (Johansson i sur., 2011) te naglašavaju važnost ponašanja nastavnika (Bhardwaj i sur., 2015), u budućim istraživanjima bilo bi poželjno učenike pratiti kroz druži period edukacije te

ispitivati ponašanje i uključenost samih nastavnika u promicanju određenih životnih vrijednosti i stavova.

5.2. Povezanost osobina ličnosti i stavova roditelja sa životnim ciljevima i vrijednostima njihove djece

Drugi cilj je bio ispitati povezanost osobina ličnosti i stavova roditelja sa životnim ciljevima i vrijednostima njihove djece. Budući da roditelji svojim odgojem i interakcijom mogu utjecati na formiranje stavova i vrijednosti kod njihove djece, očekivala se statistički značajna povezanost osobina ličnosti i stavova roditelja sa životnim ciljevima i vrijednostima njihove djece. Dobivena je statistički značajna povezanost između autoritarnosti, građanske uključenosti i stavovi prema homoseksualcima, koje su primijenjene na uzorku roditelja. Veća građanska uključenost roditelja ukazuje na pozitivnije stavove prema homoseksualcima te manju autoritarnost roditelja. Također, veća autoritarnost roditelja ukazuje na negativnije stavove prema homoseksualcima.

Autoritativni ljudi su često izrazito etnocentrični i kreću se u uskim krugovima istomišljenika te često misle da su njihovi stavovi uobičajeni u društvu. Oni ljudi koji postižu visoki rezultat na Skali desničarske autoritarnosti (prema kojoj je konstruirana Skala autoritarnosti koja se koristila u istraživanju) snažno vjeruju u podčinjenost uspostavljenim vlastima i društvenim normama koje te vlasti prihvaćaju. Smatra se da se ova struktura osobnosti, uočljiva u ranoj odrasloj dobi, razvila tijekom adolescencije iz ranijeg učenja poslušnosti, konvencionalizma i agresije, što je izmijenjeno naknadnim iskustvima pojedinca. Također, autoritativni ljudi imaju velike predrasude, uglavnom zato što su odgojeni kretati se u uskim, etnocentričnim socijalnim krugovima (Altemeyer, 1998). Ove su karakteristike autoritativnih ljudi u skladu s dobivenim rezultatima da veća autoritarnost roditelja znači negativnije stavove prema homoseksualcima te manju građansku uključenost.

Pozitivna povezanost građanske uključenosti i stavova prema homoseksualcima može se objasniti na način da su oni pojedinci koji su građanski uključeni tolerantniji pa imaju pozitivnije stavove prema homoseksualcima. Tolerantniji pojedinci imaju tendenciju imati pozitivniji stav prema van-grupama i spremni su podržati prava drugih (Smeekes i sur., 2012). To odgovara teorijskim analizama koje ukazuju na to da bi vrijednosti univerzalizma (poput tolerancije) mogle biti „protuotrov“ predrasudama. Kao takva, jedna od strategija za smanjenje predrasuda je naglašavanje tolerancije kao ključne norme unutar grupe. Međutim, ekspresija

tolerancije i njezin utjecaj na međugrupne odnose ne mora nužno biti jednostavna. Tolerancija se može smatrati ideološkom dvojbom, jer podrazumijeva podupiranje prava drugih čak i ako se ta grupa pojedincu ne sviđa. Također je važno da ljudi ne vide tu vrijednost kao prijetnju jedne ili više vanjskih grupa. To sugerira da bi tolerancija mogla biti prikladnija za rješavanje diskriminacije prema drugim skupinama, a ne afektivne komponente predrasuda (Fairlamb i Cinnirella, 2020). Osim što tolerantniji pojedinci i oni koji su više građanski uključeni imaju pozitivniji stav prema homoseksualcima, veliki broj istraživanja pokazuje da žene, mladi, visoko obrazovani, financijski sigurni i nereligiozni pojedinci imaju pozitivniji stav prema homoseksualnosti od njihovih vršnjaka (npr. Andersen i Fetner, 2008, Slenders i sur., 2014). Što se tiče same građanske uključenosti, sudjelovanje u društvenom životu izvan granica doma osobito je važno za pojedince, jer obično dovodi do različitih pozitivnih ishoda za pojedinca i šire društvene skupine u kojima osoba sudjeluje (Matthews i Howell, 2006). Tvrdi se da građanska uključenost jača demokraciju i civilno društvo, a pojedincima pruža građanske vještine, povjerenje i društvene mreže (Quaranta i Dotti Sani, 2016).

Dobiveno je da su negativniji stavovi roditelja prema homoseksualcima povezani s većim značajem životnog cilja usmjerenim na bogatstvo kod njihove osnovnoškolske djece. Osim toga, autoritarnost roditelja je povezana s manje izraženim životni ciljem usmjerenim na zdravlje kod njihove djece. Ostali životni ciljevi i vrijednosti kod djece nisu statistički značajno povezani s roditeljskim stavovima prema homoseksualcima, roditeljskom građanskom uključenosti te autoritarnosti roditelja. Također, dobiveno je da autoritarnost, građanska uključenost i stavovi prema homoseksualcima kao prediktori značajno objašnjavaju varijancu kriterija zdravlje. Nadalje, da autoritarnost, građanska uključenost i stavovi prema homoseksualcima kao prediktori značajno objašnjavaju varijancu kriterija popularnost na uzorku učenika koji su pohađali GOO te varijancu kriterija izgled na uzorku učenika koji nisu pohađali GOO.

Roditeljski stil je psihološki konstrukt koji predstavlja standardne strategije koje roditelji koriste u odgoju svoje djece te se smatra složenom aktivnosti koja uključuje mnoga specifična ponašanja koja djeluju individualno i kolektivno na dijete (Kordi i Baharudin, 2010). Roditelji koji u svom odgoju koriste autoritarni roditeljski stil pokušavaju oblikovati, kontrolirati i procijeniti ponašanje i stavove svoje djece u skladu s apsolutnim skupom standarda, naglašavaju poslušnost, poštivanje autoriteta, rada, tradicije i očuvanje reda te očekuju da se njihove naredbe poštuju bez objašnjenja. Takav način obiteljske interakcije je povezan s niskom razinom neovisnosti i društvene odgovornosti (Dornbusch i sur., 1987).

Budući da je moguće da autoritarni roditelji više njeguju red i disciplinu od zdravlja i drugih potreba djeteta, može se pretpostaviti da će i djeci onda manje važan cilj biti onaj usmjeren na zdravlje, pri čemu onda djeca s autoritarnijim roditeljima izražavaju manji interes za životni cilj usmjeren na zdravlje.

Ovakvi roditelji pružaju dobro uređeno i strukturirano okruženje s jasno navedenim pravilima (Darling, 1999). Autoritarne roditelje možemo podijeliti u dvije vrste: neautoritarno-direktivne, koji su direktivni, ali nisu nametljivi ili autokratski u korištenju moći, i autoritarne-direktivne, koji su vrlo nametljivi. S druge strane su autoritativni roditelji koji su i zahtjevni i odgovorni te prate i prenose jasne standarde ponašanja na svoju djecu. Oni su asertivni, ali ne nametljivi i ne ograničavajući. Njihove disciplinske metode podržavaju, a ne kažnjavaju te žele da im djeca budu asertivna, društveno odgovorna, samoregulirana i kooperativna. Jedna ključna razlika između autoritarnog i autoritativnog stila roditeljstva je u dimenziji psihološke kontrole. I autoritarni i autoritativni roditelji postavljaju visoke zahtjeve prema svojoj djeci i očekuju da se njihova djeca ponašaju primjereno i poštuju roditeljska pravila. Međutim, autoritarni roditelji, očekuju da će njihova djeca prihvatiti njihove prosudbe, vrijednosti i ciljeve bez preispitivanja (Darling, 1999). Stoga, ako je autoritarnim roditeljima važan određen životni cilj, kao što su bogatstvo ili izgled, onda će najvjerojatnije ti životni ciljevi biti važni i njihovoj djeci. Vrijedi i obrnuto, ako roditeljima taj životni cilj nije važan, onda najvjerojatnije neće biti ni njihovoj djeci. Nasuprot tome, autoritativni roditelji otvoreniji su za davanje i uzimanje sa svojom djecom te se više koriste objašnjenjima. Dakle, iako su autoritativni i autoritarni roditelji jednako visoki u kontroli ponašanja, autoritativni roditelji imaju tendenciju imati nisku psihološku kontrolu, dok autoritarni roditelji imaju tendenciju imati visoku kontrolu (Darling, 1999).

Prethodna istraživanja pokazala su veliku sličnost između stavova roditelja i stavova njihove djece (npr. Acock i Bengtson, 1978). Prema razvojnoj perspektivi, stavovi djece i njihovih roditelja postat će sličnija ili čak jednaka kako djeca postaju starija. Ova teorija i njezina primjena na sličnost stavova temelje se na pretpostavci da su međugeneracijski odnosi funkcija individualnog razvoja (Miller i Glass, 1989). Dok npr. Erikson (1950) tvrdi da adolescenti i mlade odrasle osobe prolaze kroz razvojne faze identiteta i intimnosti pri čemu se mladi moraju razlikovati od svojih roditelja i uspostaviti vlastiti nezavisni osjećaj za sebe. Nakon što su postigli individualni identitet, oni nastoje razviti sposobnost uspostavljanja i predanosti intimnim odnosima. Borba za intimnost često uključuje udaljavanje od roditelja (Thompson i sur., 1985). Rezultat ove potrage za identitetom i intimnošću često je razvijanje

adolescenata i mladih odraslih uvjerenja i vrijednosti koji se razlikuju od stavova i uvjerenja njihovih roditelja. Međutim, prema razvojnoj perspektivi, ta se udaljenost obično smanjuje kada djeca postanu punoljetna. Kako djeca stupaju i postaju roditelji, obično napuštaju pitanja povezana s identitetom i intimnošću i ulaze u fazu generativnosti. Mladi oženjeni odrasli i njihovi roditelji nalaze se u istoj razvojnoj fazi, pa te zajedničke razvojne značajke roditelja i djece stvaraju veću sličnost u stavovima između odrasle djece i njihovih roditelja (Miller i Glass, 1989). Prema tome su opravdani rezultati prema kojima većina životnih ciljeva i vrijednosti djece nisu statistički značajno povezane s osobinama ličnosti i stavovima njihovih roditelja jer su osnovnoškolska djeca u razdoblju kada istražuju i preispituju stavove i vrijednosti koje dobivaju i od roditelja, ali i od vršnjaka i nastavnika.

Kad roditelji dosegnu starost, ulaze u fazu integriteta ega, gdje retrospektivno analiziraju svoje živote te traže osjećaj zadovoljstva i mira koji proizlazi iz prihvaćanja da su njihovi životi bili smisleni i produktivni. Iako su njihova djeca još u generativnoj fazi, ponašanja uključeni u bilo koju fazu obično neće stvoriti sukob ili razilaženje između starijih roditelja i njihove djece. Umjesto toga, s razvojne perspektive, postojat će stabilnost u sličnosti stava u kasnijim fazama životnog tijeka. Hipoteza da sličnost stava između starijih roditelja i njihove odrasle djece ostaje stabilna u kasnijem životu ojačana je još jednom perspektivom individualnog razvoja, tejom o stabilnosti starenja. Prema ovoj tezi, stavovi općenito postaju rigidniji i manje je vjerojatno da će se mijenjati kako ljudi stare (Miller i Glass, 1989). Odrasle i starije osobe nisu potpuno imune na promjenu stava, ali su mnogo rigidnije od mladih odraslih osoba. Zbog toga, vjerojatno će doći do promjene u sličnosti stava između djece i roditelja na početku života. To je zbog nedostatka sinkronije između djetetove osjetljivosti na promjenu stava i ukočenosti stava roditelja. No, nakon što se dijete navikne na način života i uspostavi skup stabilnih stavova, sličnost stava vjerojatno će biti stabilna u posljednjim fazama životnog toka. Dakle, može se zaključiti da su stavovi vrlo podložni promjenama tijekom adolescencije i mlade odrasle dobi, ali postoji nagli pad vjerojatnosti da se promijene u kasnim dvadesetim i ranim tridesetim godinama, kada se većina odraslih oženi, zasnuje obitelj, započne karijeru i ustalili se u stabilan način života (Miller i Glass, 1989).

S druge strane, teorija socijalizacije, sugerira različitost stavova roditelja i djeteta tijekom života (Miller i Glass, 1989). Glavna funkcija modernih obitelji je socijalizacija djece prema društvenim normama. Ako su djeca socijalizirana, a stavovi djeteta se prema teoriji razilaze sa stavovima roditeljima, onda se smanjuje mogućnost za veliko odstupanje od društvenih normi, odnosno dijete će ipak, iako se udaljilo od roditelja, ostati u okviru

društvenih normi. Uspješna socijalizacija roditelja stoga podrazumijeva da će djeca razviti stavove i vrijednosti koji su slični njihovim, odnosno djeca će biti društveno socijalizirana, a time i funkcionalna u društvu. Općenito se vjeruje da su stavovi i vrijednosti koji su formulirani u procesu rane socijalizacije izuzetno postojani. Međutim, također je vjerojatno da se njegov utjecaj s vremenom smanjuje. Kako djeca rastu, interakcija djece s roditeljima se obično smanjuje, što općenito dovodi do manjeg jačanja stavova i vrijednosti iz djetinjstva od strane roditelja. Istodobno sa smanjenjem društvenog utjecaja njihovih roditelja, djeca se socijaliziraju u druge društvene skupine, poput radne skupine i obitelji bračnog partnera, koje mogu zastupati različite norme i vrijednosti. Osim toga, brze društvene promjene mogu dovesti do generacijskih promjena u sociopolitičkim ideologijama koje su pojačane novim referentnim skupinama s kojima se susreću u odrasloj dobi. Kombinacija smanjenog utjecaja roditelja i povećane socijalizacije u nove skupine sugerira da će se stavovi mlade odrasle djece s vremenom promijeniti. Kao rezultat toga, kad postanu odrasli, njihovi će stavovi postupno postajati sve manje slični stavovima njihovih roditelja (Miller i Glass, 1989).

Vrijednosti kod djece su od posebne važnosti jer su djeca slijedeća generacija koja će oblikovati svijet budućnosti. Prijenos životnih vrijednosti odvija se preko različitih oblika interakcija unutar obitelji te roditelji nastoje kod svoje djece formirati one vrijednosti koje i sami posjeduju, ali i one vrijednosti koje su specifične za kulturu u kojoj ta obitelj živi (Družinec, 2016). Roditelji i kultura aktivno pokušavaju osigurati prijenos određenih vrijednosti kroz generacije (Grusec, 2011), dok u isto vrijeme mladi pregovaraju tim vrijednostima te ih istražuju kako bi usvojili one koje im odgovaraju (Meeus, 2011). Unatoč velikoj važnosti dječjih vrijednosti, samo je nekoliko nedavnih istraživanja ispitivalo kako se vrijednosti pojavljuju rano u ljudskom životu i kako se razvijaju tijekom djetinjstva. To je u suprotnosti sa stotinama empirijskih istraživanja o vrijednostima u odrasloj dobi (npr. Roccas i Sagiv, 2010) i u manjoj mjeri u adolescenciji (npr. Daniel i sur., 2015). Prema nekim teorijama i istraživanjima smatralo se da su vrijednosti u velikoj mjeri ciljna ponašanja koja se razvijaju kasnije u životu te da ih mlađa djeca ne mogu zadržati niti razumjeti (Uzefovsky i sur., 2015). Podatak da Skala vrlina nije statistički značajno povezana s osobinama ličnosti i stavovima roditelja razlikuje se od nalaza koji su se dobivali u prethodnim istraživanjima. Prema prethodnim rezultatima, vrijednosni profili roditelja pokazali su značajnu sličnost s vrijednosnim profilima njihove djece te je čak spol članova obitelji imalo važnu ulogu, pri čemu su se vrijednosni prioriteti muškaraca i žena razlikovali (Döring i sur., 2017). Uzefovsky i suradnici (2015) su u svom istraživanju dobili strukturu koja se sastoji od četiri vrijednosti

višeg reda; samopoboljšanje (vrijednosti moći i postignuća), samo-transcendentnost (vrijednosti univerzalizma i dobročinstva), otvorenost za promjene (poticanje i samousmjeravanje) te konzervativizam (tradicija, sigurnost i vrijednosti sukladnosti). Ovakva struktura vrijednosti slična je onoj primijećenoj kod odraslih (Schwartz, 1992), što sugerira da djeca u ovoj ranoj dobi razumiju i pridaju značenje vrijednostima na sličan način onom kod odraslih. Slično, preklapanje u povezanosti vrijednosti i spola, socioekonomskog statusa i religioznosti sugerira da dječje vrijednosti imaju mnogo zajedničkog s vrijednostima odraslih. Nadalje, Rohan i Zanna (1996) su ispitivali prijenos vrijednosti, stavova i ponašanja roditelja na djecu te autoritarnih stavova roditelja s muškim studentima i njihovim roditeljima. Dobivena je statistički značajna pozitivna povezanost između vrijednosti roditelji i njihove odrasle djece, a djetetova točna percepcija roditeljskih stavova ključna je za usvajanje vrijednosti.

5.3. Metodološki nedostaci, ograničenja i praktične implikacije

Dobivene rezultate ovog istraživanja potrebno je promatrati u kontekstu nedostataka i ograničenja. Najveći nedostatak odnosi se na kratki vremenski period između prvog i zadnjeg ispitivanja koji je trajao svega dvije godine, odnosno u školskim godinama 2018./2019. i 2019./2020. Razlog tome je pandemija uzrokovana koronavirusom (COVID 19) te se umjesto četiri godine, učenike pratilo kroz dvije školske godine. Prijedlog za buduća istraživanja jest provesti longitudinalno istraživanje s većim vremenskom razmakom između prvog i drugog ispitivanja, kao što je prvotno bilo i zamišljeno te onda rezultate usporediti s trenutno dobivenim rezultatima. Ovo je bitno jer bi duži vremenski period između dva ispitivanja mogao dovesti do drugačijih rezultata te bi se tako moglo usporediti razlikuju li se životni ciljevi i vrijednosti na početku 5. razreda i na kraju osnovne škole. Zbog velikog broja prethodnih istraživanja životnih ciljeva i vrijednosti kod adolescenata te povezanosti njihovih stavova sa stavovima njihovih roditelja, jedan od prijedloga je pratiti učenike i kroz srednju školu te ispitati razlikuju li se životni ciljevi i vrijednosti kod djece u osnovnoj školi i kod srednjoškolaca, s obzirom na to da je prijelaz u srednju školu jedan od bitnijih životnih razdoblja u životu djece.

U istraživanju su korišteni upitnici za koje su dobiveni zadovoljavajuće psihometrijske karakteristike. Upitnikom životnih ciljeva obuhvaćeni su 7 životnih ciljeva te je za 6 od njih dobiven zadovoljavajući koeficijent pouzdanosti. Za životni cilj osobni rast dobiven je neprihvatljiv koeficijent pouzdanosti te se ta subskala morala isključiti iz daljnje analize u oba

uzorka učenika. U budućim istraživanjima trebalo bi ponovno provjeriti psihometrijske karakteristike ovog upitnika, posebno subskale osobni rast. Skala vrlina je konstruirana odabirom svega 18 čestica iz opsežnijeg upitnika, VIA klasifikacija ljudskih snaga i vrlina, za potrebe istraživanja te su dobivene zadovoljavajuće psihometrijske karakteristike. Budući da je ovo prvi put da se ova skala primjenjuje na djeci, potrebno je skalu ponovno primijeniti te utvrditi pouzdanost i valjanost ove skale. Nadalje Skala stavova prema različitim aktualnim temama i stigmatiziranim grupama je također konstruirana za potrebe ovog istraživanja. Iz ove skale faktorskom su analizom izdvojena 3 faktora, no samo su dvije subskale (Skala stavova prema homoseksualcima, Skala građanske uključenosti) bile uključene u statističku analizu jer je za jedan od faktor, Skalu stavova prema drugim manjinskim skupinama, dobiven neprihvatljiv koeficijent pouzdanosti. Kako bi se detaljnije provjerile psihometrijske karakteristike, potrebno je ponovno primijeniti ovaj upitnik na novom uzorku. Ono što se još može unaprijediti u budućim istraživanjima jest, osim autoritarnosti, ispitati još neke osobine ličnosti roditelja koje su vezane uz odgoj djece (npr. neuroticizam ili otvorenost za iskustva), budući da svojim odgojem roditelji oblikuju svoju djecu i na taj način mogu utjecati na to koje će stavove djeca usvojiti (Katz, 2003). Iako su u istraživanju prikupljeni i ostali demografski podaci roditelja, npr. religija, socioekonomski status, obrazovanje roditelja i sl., nije se išlo u detaljnu obradu i ispitivanje povezanosti ovih podataka sa stavovima roditelja i životnim ciljevima i vrijednostima djece. Prijedlog za buduća istraživanja je u statističku analizu uključiti i ove demografske podatke pri čemu bi se moglo ispitati u kojoj mjeri osobine ličnosti i stavovi roditelja objašnjavaju životne ciljeve i vrijednosti djece uz kontrolu spola djeteta, obrazovanja i religioznosti majke.

Nadalje, postoje nekoliko nedostataka uz samu provedbu istraživanja. Učenici su na početku istraživanja, u prvome valu trebali upisati šifru koja ih je kasnije trebala spojiti s njihovim roditeljima i njegovim rezultatima iz drugog vala. Šifru su morali napisati prema određenoj uputi, međutim nekoliko je učenika griješilo u upisivanju šifre te se kasnije njihovi rezultati nisu mogli spojiti s roditeljevima ili njihovim rezultatima iz drugog vala. Također, postoji veliki broj ispitanika koji nisu riješili sve upitnike do kraja, već su određene listove papira ostavljali praznima, što je dalje otežavalo analizu rezultata te su se neki rezultati ispitanika morali isključiti iz analize. U budućim istraživanjima bilo bi poželjno paziti da djeca točno upisuju šifre te da odgovore na svaki dio upitnika, kako bi njihovi odgovori bili važeći i mogli se uključiti u analizu podataka. Osim toga, samo ispunjavanje upitnika zahtijevalo je vrijeme od 45 minuta što je kod nekih učenika moglo izazvati umor i dosadu. Kako bi se riješio

ovaj problem, bilo bi dobro upitnike podijeliti na dva dijela te omogućiti pauzu između rješavanja, kako učenicima ispunjavanje ne bi trajalo predugo te im koncentracija ne bi opadala. Nadalje, samo je jedan roditelj od svakog učenika ispunjavao upitnike za roditelja, koji su se kasnije povezivali s rezultatima učenika. Prijedlog za buduća istraživanja jest uključiti oba roditelja, ukoliko dijete ima oba roditelja, kako bi se dobila šira i jasnija slika o povezanosti osobina ličnosti i stavova roditelja sa životnim ciljevima i vrijednostima njihove djece.

Budući da nema puno istraživanja o životnim ciljevima i vrijednostima osnovnoškolske djece, ovaj je rad bitan te daje širi pogled na ovu temu. Osim toga, ovim se istraživanjem ispitivala i povezanost životnih ciljeva i vrijednosti osnovnoškolske djece s osobinama ličnosti i stavovima njihovih roditelja, što također pridonosi prethodim istraživanjima, koja su se većinom bavila povezanosti stavova adolescenta i njihovih roditelja. Ovaj rad daje osnovu za daljnja istraživanja te daje adaptirane mjerne instrumente, a to su Upitnik životnih ciljeva, Skala vrlina i novo kreirana Skala stavova prema različitim aktualnim temama i stigmatiziranim grupama, kojima se ispituju životni ciljevi i vrijednosti kod djece te određeni stavovi kod roditelja.

6. ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja pokazali su statistički značajnu razliku u životnom cilju usmjerenom na popularnost i vrijednostima između 5. i 7. razreda pri čemu su popularnost i vrijednosti važnije učenicima u 5. razredu. Kod ostalih životnih ciljeva te Skale vrlina nije dobivena statistički značajna razlika između 5. i 7. razreda. Nadalje, rezultati pokazuju statistički značajnu razliku u popularnosti između učenika 5. i 7. razreda, koji su pohađali nastavu GOO, pri čemu je popularnost i dalje važnija u 5. razredu. Kod ostalih životnih ciljeva te Skale vrlina nije dobivena statistički značajna razlika između 5. i 7. razreda, kod učenika koji su pohađali GOO. Kod onih koji nisu pohađali GOO nije dobivena statistički značajna razlika između subskala Upitnika životnih te Skale vrlina istih učenika u 5. i 7. razredu. Dobivene su samo dvije statistički značajne povezanosti između osobina ličnosti i stavova roditelja sa životnim ciljevima i vrijednostima njihove djece. Stavovi roditelja prema homoseksualcima statistički su značajno negativno povezani sa životnim ciljem usmjerenim na bogatstvo, pri čemu negativniji stavovi roditelja prema homoseksualcima ukazuju na veći značaj bogatstva kao životni cilj. Nadalje, dobivena je statistički značajno negativna povezanost autoritarnosti roditelja i životnog cilja usmjerenog na zdravlje, pri čemu autoritarniji stavovi roditelja ukazuju na manje izraženi životni cilj usmjeren na zdravlje. Može se zaključiti da su postavljene hipoteze istraživanja djelomično potvrđene.

LITERATURA

About, F. E. i Doyle, A. B. (1996). Parental and peer influences on children's racial attitudes. *International Journal of Intercultural Relations*, 20, 371-383. doi:10.1016/0147-1767(96)00024-7

Acock, A. C. i Bengtson, V. L. (1978). On the relative influence of mothers and fathers: A covariance analysis of political and religious socialization. *Journal of Marriage and the Family*, 40, 519-530. doi:10.2307/350932

Adler, P. A. i Adler, P. (1998). *Peer power: Preadolescent culture and identity*. Rutgers University Press.

Adler, P. A., Kless, S. J. i Adler, P. (1992). Socialization to gender roles: popularity among elementary school boys and girls. *Sociology of Education*, 65, 169-187. doi: 10.2307/2112807

Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Addison-Wesley.

Alrehaly, E. D. (2011). Parental attitudes and the effects of ethnicity: How they influence children's attitudes toward science education. Preuzeto s <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED515978.pdf>

Altemeyer, B. (1981). *Right-wing authoritarianism*. Winnipeg: University of Manitoba Press.

Altemeyer, B. (1998). The other "authoritarian personality". *Advances in Experimental Social Psychology*, 30, 47-92. doi:10.1016/S0065-2601 (08)60382-2

Anderman, E. M., Maehr, M. L. i Midgley, C. (1999). Declining motivation after the transition to middle school: Schools can make a difference. *Journal of Research & Development in Education*, 32(3), 131-147.

Andersen, R. i Fetner, T. (2008). Cohort differences in tolerance of homosexuality: Attitudinal change in Canada and the United States, 1981-2000. *Public Opinion Quarterly*, 72, 311- 330. doi:10.1093/poq/nfn017

Antill, J. K., Cunningham, J. D. i Cotton, S. (2003). Gender-role attitudes in middle childhood: In what ways do parents influence their children?. *Australian Journal of Psychology*, 55, 148-153. doi:10.1080/0004953042000298602

Basourakos, J. (1999). Moral voices and moral choices: Canadian dram and moral pedagogy. *Journal of Moral Education*, 28, 473-489. doi:10.1080/030572499103025

- Bell, R. Q. (1968). A reinterpretation of the direction of effects in studies of socialization. *Psychological Review*, 75, 81-95. doi:10.1037/h0025583
- Bhardwaj, D., Tyagi, H. K. i Ameta, D. (2015). A study on the role of school curriculum and teachers in inculcation of values among elementary school students. *Journal of Education and Practice*, 6, 33-37. Preuzeto s <https://eric.ed.gov/?id=EJ1083387>
- Blair, S. L. (1992). The sex-typing of children's household labor: Parental influence on daughters' and sons' housework. *Youth and Society*, 24, 178-203. doi:10.1177/0044118X92024002004
- Bong, M. (2005). Within-grade changes in Korean girls' motivation and perceptions of the learning environment across domains and achievement levels. *Journal of Educational Psychology*, 97(4), 656-672. doi:10.1037/0022-0663.97.4.656
- Bouffard, T., Marcoux, M.-F., Vezeau, C. i Bordeleau, L. (2003). Changes in self-perceptions of competence and intrinsic motivation among elementary schoolchildren. *British Journal of Educational Psychology*, 73(2), 171-186. doi:10.1348/00070990360626921
- Brdar, I. (2006). Životni ciljevi i dobrobit: Je li za sreću važno što želimo?. *Društvena istraživanja*, 15, 671-691.
- Cashmore, J. A. i Goodnow, J. J. (1986). Influences on Australian parents' values: Ethnicity versus socioeconomic status. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 17, 441-454. doi:10.1177/0022002186017004004
- Chick, K. A., Heilman-Houser, R. A. i Hunter M. W. (2002). The impact of child care on gender role development and gender stereotypes. *Early Childhood Education Journal*, 29, 149-154. doi:10.1023/A:1014528424032
- Coie, J. D., Dodge, K. A. i Kupersmidt, J. B. (1990). Peer group behavior and social status. U S. R. Asher i J. D. Coie (Ur.), *Peer rejection in childhood*. (str. 17-59). Cambridge.
- Corpus, J. H., McClintic-Gilbert, M. S. i Hayenga, A. O. (2009). Within-year changes in children's intrinsic and extrinsic motivational orientations: Contextual predictors and academic outcomes. *Contemporary Educational Psychology*, 34, 154-166. doi:10.1016/j.cedpsych.2009.01.001

- Cunningham, M. (2001). The influence of parental attitudes and behaviors on children's attitudes toward gender and household labor in early adulthood. *Journal of Marriage and Family*, 63, 111-122. doi:10.1111/j.1741-3737.2001.00111.x
- Daniel, E., Dys, S. P., Buchmann, M. i Malti, T. (2015). Developmental trajectories of social justice values in adolescence: Relations with sympathy and friendship quality, *Social Development*, 25, 548-564. doi: 10.1111/sode.12146
- Darling, N. (1999). Parenting style and its correlates. Preuzeto s https://kidneeds.com/diagnostic_categories/articles/parentcorrelates.pdf
- Dawes, M. i Xie, H. (2016). The trajectory of popularity goal during the transition to middle school. *Journal of Early Adolescence*, 37, 852-883. doi: 10.1177/0272431615626301
- Degner, J. i Dalege, J. (2013). The apple does not fall far from the tree, or does it? A meta-analysis of parent-child similarity in intergroup attitudes. *Psychological Bulletin*, 139, 1270-1304. doi:10.1037/a0031436
- DeVellis, R.F. (1991). *Scale development*. Sage Publications.
- Diamond, K. E., Hong, S.-Y. i Tu, H. (2008). Context influences preschool children's decisions to include a peer with a physical disability in play. *Exceptionality*, 16, 141-155. doi:10.1080/09362830802198328
- Döring, A. K., Daniel, E. i Knafo-Noam, A. (2016). Introduction to the special section value development from middle childhood to early adulthood-New insights from longitudinal and genetically informed research. *Social Development*, 25(3), 471-481. doi:10.1111/sode.12177
- Döring, A. K., Makarova, E., Herzog, W. i Bardi, A. (2017). Parent-child value similarity in families with young children: The predictive power of prosocial educational goals. *British Journal of Psychology*, 108, 737-756. doi:10.1111/bjop.12238
- Dornbusch, S. M., Ritter, P. L., Leiderman, P. H., Roberts, D. F. i Fraleigh, M. J. (1987). The Relation of Parenting Style to Adolescent School Performance. *Child Development*, 58, 1244-1257. doi:10.2307/1130618
- Družinec, V. (2016). Transfer vrijednosti s roditelja na djecu. *Školski vjesnik: Časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu*, 65, 475-489.

Eccles, J. S., Midgley, C., Wigfield, A., Buchanan, C. M., Reuman, D., Flanagan, C. i Mac Iver, D. (1993). Development during adolescence: The impact of stage-environment fit on young adolescents' experiences in schools and in families. *American Psychologist*, 48, 90–101.

Preuzeto

s

https://moodle.swarthmore.edu/pluginfile.php/61314/mod_resource/content/0/week_3/Eccles_J.Midgley_C.Buchanan_C.Wigfield_A.Reuman_D.MacIver_D.1993_Development_During_Adolescence.pdf

Erikson, E. H. (1950) *Childhood and society*. W. W. Norton.

Greenberg, M. T., Weissberg, R. P., O'Brien, M. U., Zins, J. E., Fredericks, L., Resnik, H. i Elias, M. J. (2003). Enhancing school-based prevention and youth development through coordinated social, emotional, and academic learning. *American Psychologist*, 58, 466-474. doi:10.1037/0003-066X.58.6-7.466

Grusec, J. E. (2011). Socialization processes in the family: Social and emotional development. *Annual Review of Psychology*, 62, 243–269. doi: 10.1146/annurev.psych.121208.131650

Harter, S. (1996). Teacher and classmate influences on scholastic motivation, self-esteem, and level of voice in adolescents. U: J. Juvonen i K. R. Wentzel (Ur.), *Cambridge studies in social and emotional development. Social motivation: Understanding children's school adjustment*. (str. 11–42). Cambridge University Press.

Hatemi, P. K., Funk, C. L., Medlad, S. E., Maes, H. M., Silberg, J. L., Martin, N. G. i Eaves, L. J. (2009). Genetic and environmental transmission of political attitudes over a life time. *The Journal of Politics*, 3, 1141-1156. doi:10.1017/S0022381609090938

Hong, S.-Y., Kwon, K.-A. i Jeon, H.-J. (2014). Children's attitudes towards peers with disabilities: associations with personal and parental factors. *Infant and Child Development*, 23, 170-193. doi:10.1002/icd.1826

Johansson, E., Brownlee, J., Cobb-Moore, C., Boulton-Lewis, G., Walker, S. i Ailwood, J. (2011). Practices for teaching moral values in the early years: A call for a pedagogy of participation. *Education, Citizenship and Social Justice*, 6, 109–124. doi:10.1177/1746197910397914

- Kasser, T. i Ryan, R. M. (1996). Further examining the American dream: Differential correlates of intrinsic and extrinsic goals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(3), 280–287. doi:10.1177/0146167296223006
- Katz, P. A. (2003) Racists or tolerant multiculturalists? How do they begin? *American Psychologist*, 58, 897-909. doi:10.1037/0003-066X.58.11.897
- Knafo, A. i Schwartz, S. H. (2004). Identity formation and parent-child value congruence in adolescence. *The British Journal of Developmental Psychology*, 22, 439-458. doi:10.1348/0261510041552765
- Kordi, A. i Baharudin, R. (2010). Parenting attitude and style and its effect on children's school achievements. *International Journal of Psychological Studies*, 2, 217-222. Preuzeto s <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.666.1775&rep=rep1&type=pdf>
- Lease, A. M., Kennedy, C. A. i Axelrod, J. L. (2002). Children's social constructions of popularity. *Social Development*, 11, 87-109. doi: 10.1111/1467-9507.00188
- Lepper, M. R., Corpus, J. H. i Iyengar, S. S. (2005). Intrinsic and extrinsic motivational orientations in the classroom: Age differences and academic correlates. *Journal of Educational Psychology*, 97(2), 184–196. doi:10.1037/0022-0663.97.2.184
- Locke, E. A. i Latham, G. P. (2002). Building a practically useful theory of goal setting and task motivation: A 35-year odyssey. *American Psychologist*, 57(9), 705–717. doi:10.1037/0003-066x.57.9.705
- Logis, H. A., Rodkin, P. C. Gest, S. D. i Ahn, H. (2013). Popularity as an organizing factor of preadolescent friendship networks: beyond prosocial and aggressive behavior. *Journal of Research on Adolescence*, 23, 413-423. doi: 10.1111/jora.12033
- Matthews, T. L. i Howell, F. M. (2006). Promoting civic culture: The transmission of civic involvement from parent to child. *Sociological Focus*, 39, 19–35. doi:10.1080/00380237.2006.10571275
- Meeus, W. (2011). The study of adolescent identity formation 2000–2010: A review of longitudinal research. *Journal of Research on Adolescence*, 21, 75–94. doi:10.1111/j.1532-7795.2010.00716.x

- Meeusen, C. i Dhont, K. (2015). Parent–child similarity in common and specific components of prejudice: The role of ideological attitudes and political discussion. *European Journal of Personality, 29*, 585-598.
- Miller, R. B. i Glass, J. (1989). Parent-child attitude similarity across the life course. *Journal of Marriage and Family, 51*, 991-997. doi: 10.2307/353211
- Moen, P., Erickson, M. A. i Dempster-McClain, D. (1997). Their mother's daughters? The intergenerational transmission of gender attitudes in a world of changing roles. *Journal of Marriage and the Family, 59*(2), 281-293. doi:10.2307/353470
- Montemayor, R. (1982). The relationship between parent-adolescent conflict and the amount of time adolescents spend alone and with parents and peers. *Child Development, 53*(6), 1512-1519. doi:10.2307/1130078
- Newton, E. K., Laible, D., Carlo, G., Steele, J. S. i McGinley, M. (2014). Do sensitive parents foster kind children, or vice versa? Bidirectional influences between children's prosocial behavior and parental sensitivity. *Developmental Psychology, 50*(6), 1808-1816. doi:10.1037/a0036495
- Nikolarazi, M. i Reybekiel, N. D. (2010). A comparative study of children's attitudes towards deaf children, children in wheelchairs and blind children in Greece and in the UK. *European Journal of Special Needs Education, 16*(2), 167-182. doi:10.1080/08856250110041090
- Okagaki, L., Diamond, K. E., Kontos, S. J. i Hestenes, L. L. (1998). Correlates of young children's interactions with classmates with disabilities. *Early Childhood Research Quarterly, 13*, 67-86. doi:10.1016/S0885-2006(99)80026-X
- Otis, N., Grouzet, F. M. E. i Pelletier, L. G. (2005). Latent motivational change in an academic setting: A 3-year longitudinal study. *Journal of Educational Psychology, 97*, 170–183. doi:10.1037/0022-0663.97.2.170
- Park, N. i Peterson, C. (2006). Moral competence and character strengths among adolescents: The development and validation of the values in action inventory of strengths for youth. *Journal of Adolescence, 29*, 891–909. doi:10.1016/j.adolescence.2006.04.011
- Patterson, G. R. (1986). Performance models for antisocial boys. *American Psychologist, 41*, 432-444. doi:10.1037/0003-066X.41.4.432

- Peck, C. A., Carlson, P. i Helmstetter, E. (1992). Parent and teacher perceptions of outcomes for typically developing children enrolled in integrated early childhood programs: A statewide survey. *Journal of Early Intervention*, 16, 53-63. doi:10.1177/105381519201600105
- Peterson, C. i Seligman, M. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. Oxford University Press.
- Peterson, C., Park, N. i Seligman, M. E. P. (2005). Assessment of character strengths. U G. P. Koocher, J. C. Norcross i S. S. Hill (Ur.), *Psychologists' desk reference* (str. 93–98). Oxford University Press.
- Piršl, E., Marušić-Štimac, O. i Pokrajac-Bulian, A. (2007). The attitudes of student and teachers towards civic education and human rights. *Metodički obzori*, 2, 19-34.
- Quaranta, M. i Dotti Sani, G. M. (2016). The Relationship between the civic engagement of parents and children. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 45, 1091–1112. doi:10.1177/0899764016628677
- Rijavec, M., Brdar, I. i Miljkovic, D. (2006). Extrinsic vs. intrinsic life goals, psychological needs and life satisfaction. U: A. Delle Fave (Ur.), *Dimensions of well-being: Research and intervention* (str. 91-104). Franco Angeli.
- Roberts, B. W. i DelVecchio, W. F. (2000). The rank-order consistency of personality traits from childhood to old age: A quantitative review of longitudinal studies. *Psychological Bulletin*, 126, 3–25. doi:10.1037/0033-2909.126.1.3
- Roberts, C. M. i Lindsell, J. S. (1997). Children's attitudes and behavioural intentions towards peers with disabilities. *Development and Education*, 44, 133-145. doi:10.1080/0156655970440205
- Roccas, S. i Sagiv, L. (2010). Personal values and behavior: Taking the cultural context into account. *Social and Personality Psychology Compass*, 4, 30–41. doi:10.1111/j.1751-9004.2009.00234.x
- Rohan, M. P. i Zanna, M. P. (1996). Value transmission in families. U: C. Seligman, J. M. Olson, M. P. Zanna (Ur.). *The psychology of values: The Ontario symposium vol. 8* (str.253 - 276). Lawrence Erlbaum Associates.
- Safran, S. P. i Safran, J. S. (1985). Classroom context and teachers' perceptions of problem behaviors. *Journal of Educational Psychology*, 77, 20-28.

- Saroglou, V., Delpierre, V. i Dernelle, R. (2004). Values and religiosity: A meta-analysis of studies using Schwartz's model. *Personality and Individual Differences*, 37, 721-734. doi:10.1016/j.paid.2003.10.005
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65. doi:10.1016/S0065-2601(08)60281-6
- Schwartz, S. H. (2014). Rethinking the concept and measurement of societal culture in light of empirical findings. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 45, 5-13. doi:10.1177/0022022113490830
- Shoshani, A. (2018) Young children's character strengths and emotional well-being: Development of the Character Strengths Inventory for Early Childhood (CSI-EC). *The Journal of Positive Psychology*, 14, 86-102. doi: 10.1080/17439760.2018.1424925
- Slenders, S., Sieben, I. i Verbakel, E. (2014). Tolerance towards homosexuality in Europe: Population composition, economic affluence, religiosity, same-sex union legislation and HIV rates as explanations for country differences. *International Sociology*, 29, 348-367. doi:10.1177/0268580914535825
- Smeekes, A., Verkuyten, M. i Poppe, E. (2012). How a tolerant past affects the present: Historical tolerance and the acceptance of Muslim expressive rights. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38, 1410-1422. doi:10.1177/0146167212450920
- Sullivan, H. S. (1953). *The interpersonal theory of psychiatry*. W.W. Norton
- Thompson, L., Kelvin C. i William G. J. (1985). Developmental stage and perceptions of intergenerational continuity. *Journal of Marriage and the Family* 47, 913-920. doi:10.2307/352334
- Tomić, I., Huić, A. i Čepulić, D. B. (2013). Seksistički stavovi, desničarska autoritarnost i stavovi prema gejevima i lezbijkama. *Savremeni trendovi u psihologiji*, 218-219.
- Uzefovsky, F., Döring, A. K. i Knafo-Noam, A. (2015). Values in middle childhood: social and genetic contributions. *Social Development*, 25(3), 482-502. doi:10.1111/sode.12155
- Wentzel, K. R. (1994). Relations of social goal pursuit to social acceptance, classroom behavior, and perceived social support. *Journal of Educational Psychology*, 86, 173-182. doi:10.1037/0022-0663.86.2.173

Wray-Lake, L., Flanagan, C. A., Benavides, C. M. i Shubert, J. (2014). A mixed methods examination of adolescents' reports of the values emphasized in their families. *Social Development*, 23, 573-592. doi:10.1111/sode.12065

Zakrisson, I. (2005). Construction of a short version of the Right- -wing authoritarianism (RWA) scale. *Personality and Individual Differences*, 39(5), 863–872. doi:10.1016/j.paid.2005.02.026

PRILOZI

Prilog 1. Rezultati faktorske analize – Matrica obrasca u metodi glavnih komponentata uz direct oblimin rotaciju

Čestice	Faktori			Komunaliteti
	1	2	3	
16. Homoseksualnim osobama treba zabraniti javne istupe jer loše utječu na mlade.	-.820	-.009	-.118	.722
14. Homoseksualnost je neka vrsta poremećaja i/ili bolesti.	-.787	-.007	-.130	.675
11. Homoseksualnim osobama treba dozvoliti posvajanje djece.	.753	.007	.059	.587
9. Homoseksualne osobe imaju pravo privatno raditi što hoće, ali u javnosti ne bi trebale iskazivati svoju seksualnu orijentaciju.	-.660	-.014	-.057	.454
13. Hrvatska tradicija je bogatija od tradicija većine drugih naroda.	-.582	-.077	.164	.346
7. Upoznat/a sam s Ustavom RH i građanskim pravima koje garantira.	.124	.689	-.014	.510
5. Redovito izlazim na izbore.	-.062	.662	.007	.433
6. Kritički prihvaćam informacije iz medija.	.271	.630	-.127	.495
10. Sudjelujem u prosvjedima i redovito potpisujem peticije.	.110	.605	.095	.429
12. Volontiram u svojoj lokalnoj zajednici i tako doprinosim rješavanju problema.	-.142	.542	.020	.295
4. Za našu je državu dobro da u njoj žive osobe različitih rasa, nacionalnosti i vjere.	.123	.163	.758	.696
15. Ljudi koji su se u Hrvatsku doselili iz drugih krajeva trebaju odustati od svojih običaja i potpuno se prilagoditi hrvatskim običajima i tradiciji.	-.032	.128	-.712	.501
1. Imam prijatelje koji su druge rase, vjere i/ili nacionalnosti od moje.	-.045	.030	.647	.418
3. Nastojim uvijek pomoći ljudima kojima je pomoć potrebna.	-.187	.185	.368	.194
2. Žene i muškarci trebaju ravnopravno dijeliti sve kućanske poslove.	.132	-.131	.358	.159
8. U Hrvatskoj treba dopustiti korištenje jezika i pisma nacionalnih manjina u službenim prostorijama državnih/javnih institucija.	.243	.212	.329	.279
Zajednička varijanca – Eigen vrijednosti	3.177	2.362	2.274	/

* Faktor 1 – Skala stavova prema homoseksualcima, Faktor 2 – Skala građanske uključenosti, Faktor 3 – Skala stavova prema drugim manjinskim skupinama